

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Liberallik Demokratlık Tartışması

Atilla Yayla Etyen Mahçupyan

Liberallik & Demokratlık Tartışması

**Atilla Yayla
&
Etyen Mahçupyan**

Atilla Yayla & Etyen Mahçupyan
Liberallik & Demokratlık Tartışması

Liberte Yayınları: 142

© Liberte Yayınları, Mart 2008

Tüm hakları saklıdır.

ISBN: 978-975-6201-26-8

© Atilla Yayla – Etyen Mahçupyan 2008

Yayına Hazırlayan: Ezgi Gürses

Sayfa Düzeni: Selçuk Durgut

Kapak: Nilüfer Korkmaz

Baskı: Cantekin Matbaası

Liberte Yayınları

G.M.K. Bulvarı 108/16

Maltepe/ Ankara

Tel: (312) 230 87 03

Fax: (312) 230 80 03

web: www.liberte.com.tr

e-mail: info@liberte.com.tr

Bu kitap, Mayıs 2005 ile Temmuz 2006 tarihleri arasında Zaman Gazetesi sayfalarında Atilla Yayla ve Etyen Mahçupyan'ın liberallik-demokratlık polemiği çerçevesinde kaleme aldıkları yazılarının derlemesidir.

Atilla Yayla

1957'de Kırşehir'de doğmuştur. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nden lisans (1980), yüksek lisans (1982), doktora derecesi aldı (1986). Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi ve Hacettepe Üniversitesi'nde öğretim üyeliği yaptı (1986-2000) Profesör Yayla halen Gazi Üniversitesinde öğretim üyesidir. TDV, LDT, TSİD, Mont-Pelerin cemiyeti gibi kurumlarda üyelikleri vardır. Liberal Düşünce Topluluğu kurucularındandır ve aynı zamanda bu entelektüel topluluğun yönetim kurulu başkanlığını yürütmektedir. Yorktown Internet University ve Center for New Europe üyesidir. Britanya ve ABD'de birkaç defa farklı üniversitelerde ziyaretçi öğretim üyesi olarak bulunmuştur. Çeşitli gazete ve dergilerde düzenli olarak yazıları yayınlanmaktadır.

Eserleri:

Terörizm Üzerine, (1990)

Liberalizm, (1992)

Liberal Bakışlar, (1993)

Sosyal ve Siyasal Teori, (derleyen) (1994,)

Kanun ve Düzen, (F.A. Hayek'ten çeviri) (1994)

Refah Partisi Üzerine, (Melih Yürüşen ile birlikte) (1996)

Siyasi Partiler Araştırması, (Melih Yürüşen ile birlikte) (1996, Türkçe ve Almanca)

Siyaset Teorisine Giriş, (1998)

Devletçi Zihniyet ve Piyasa Ekonomisi, (2000)

Demokrasiyi Koruma Kılavuzu, (2001)

Piyasa Medeniyeti (2004)

Siyasi Düşünce Sözlüğü, (2005)

İslam, Civil Society and Market Economy, (derleyen) (1999, İngilizce)

Özgürlük Yolu: Hayek'in Sosyal ve İktisadi Felsefesi, (2000)

Etyen Mahçupyan

1950'de İstanbul'da doğmuştur. 1968'de Robert Koleji'nde lise eğitimini tamamlayan Mahçupyan, Boğaziçi Üniversitesi kimya mühendisliğini bitirdi (1972) ve aynı üniversitede işletme alanında yüksek lisans yaptı (1974) Ardından Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nun iktisat bölümünde,uluslararası iktisat alanında yüksek lisans yaptı (1977) ve bu bölümde üç yıl akademisyen olarak çalıştı (1977-1980). 1980-96 yılları arasında üst düzey şirketlerde yöneticilik ve kendi kurduğu şirketlerde işadamlığı yapan Mahçupyan, 1996 yılından itibaren entelektüel işlerle uğraşmak üzere ticari işlerini tasfiye etti. 1996'da Radikal Gazetesi'nde köşe yazarı olarak çalışmaya başladı. 2001'de Radikal gazetesinden ayrılıp bir süre Yeni Binyıl gazetesinde yazdı. Ardından Zaman Gazetesi'nde köşe yazarlığına geçti. 2007'de bu gazeteden ayrıldı. Halen Agos gazetesinin genel yayın yönetmenliğini yürütmekte ve Taraf gazetesinde düzenli olarak yazmaktadır.

Bazı Eserleri:

Osmanlı'dan Postmoderniteye (1996)

Beyin Fırtınası (Demokrasi, Batılılaşma, Laiklik, Devlet, Yeni Dünya Düzeni)

Ekim-Aralık 1996'da Kanal 6'da yayınlanan koordinatorluğunu Abdurrahman Dilipak'ın yaptığı Beyin Fırtınası adlı programdan oluşturulan kitaba Ataol Behramoğlu, Taha Akyol, Abdurrahman Dilipak, Işıl Alatl ile birlikte katkıda bulunmuştur.

İdeolojiler ve Modernite (1997)

Türkiye'de Merkezîyetçilik: Devlet ve Din (1998)

Radikal Yazılar (1-4) (1998-2000)

Batı'dan Doğu'ya, Düünden Bugüne Zihniyet Yapıları ve Değişim (2000)

İkinci Tanzimat (2003)

İçimizdeki Öteki (2005)

İçindekiler

Önsöz	11
<i>Buğra Kalkan</i>	
Demokrasi mi, Özgürlük mü?	15
<i>Atilla Yayla</i>	
Liberallerde İnsan	21
<i>Etyen Mahçupyan</i>	
Liberallerin Demokrasi ve Bürokrasi	25
<i>Atilla Yayla</i>	
Liberallik Zor Zanaat	31
<i>Etyen Mahçupyan</i>	
Liberallik ve Demokrasi Tartışmasının Sonunda	35
<i>Atilla Yayla</i>	
Atilla Yayla'ya Teşekkür	41
<i>Etyen Mahçupyan</i>	
Etyen Mahçupyan'dan Özür Dilerim	45
<i>Atilla Yayla</i>	
Özgürlüğün Sınırı Niçin Olsun?	51
<i>Etyen Mahçupyan</i>	
Liberalizmin Yüzeyselliği	55
<i>Etyen Mahçupyan</i>	
Özgürlük ve 'Demokrat Zihniyetli'lerin Açmazları!	59
<i>Atilla Yayla</i>	
Liberallik ve Demokratlık	65
<i>Etyen Mahçupyan</i>	
Keçiboynuzu ve 'Demokrat Zihniyet'	69
<i>Atilla Yayla</i>	

Liberalizm Topluma Niçin Dokunamaz?	75
<i>Etyen Mahçupyan</i>	
Liberalizmin Krizi	79
<i>Etyen Mahçupyan</i>	
Liberalizmin İnşası	83
<i>Etyen Mahçupyan</i>	
Reel Liberalizm	87
<i>Etyen Mahçupyan</i>	
Fikir, Adanmışlık ve Etki	91
<i>Atilla Yayla</i>	
Liberalizm ve Demokrasi	97
<i>Etyen Mahçupyan</i>	
Relativizmin İki Yüzü	101
<i>Etyen Mahçupyan</i>	
Demokratlığın İlkesel Çerçevesi	105
<i>Etyen Mahçupyan</i>	
Demokratlığın Toplum Tasavvuru	109
<i>Etyen Mahçupyan</i>	
Dizinin Sonu...	113
<i>Etyen Mahçupyan</i>	
Çelişki 'Demokrat Zihniyet'in Karakteri midir?	117
<i>Atilla Yayla</i>	
Otoriter Şekülarizm	123
<i>Etyen Mahçupyan</i>	
Polemğin Cazibesi Üzerine	127
<i>Etyen Mahçupyan</i>	
Demokratik Tartışmada Yapılan Bir Adım	131
<i>Etyen Mahçupyan</i>	
Demokratlık: 'Ötekini' Kuşatan Etik	135
<i>Etyen Mahçupyan</i>	

Önsöz

Gazetecilik tarihimize bakıldığında polemik açısından hayli zengin bir birikime sahip olduğumuz görülür. Peyami Safa, Nazım Hikmet, Aziz Nesin polemiği, Nazlı Ilıcak, Uğur Mumcu polemiği gibi ünlü polemiklerin yanında yeni tartışmaların da gündeme paralel bir şekilde geliştiğini görüyoruz. Genellikle ideolojik kutuplaşmaların bir sonucu olan bu polemiklerde kullanılan üslup da kolayca sertleşerek, çabucak hakarete varan boyutlara ulaşabiliyor. Bu polemiklerde tarafların asıl amaçlarının birbirlerini ikna etmekten çok kendilerini açıklamak ve taraflarına seslenmek olduğu görülüyor. Okuyucuların ise polemikleri ilgi çekici bulmaları polemiklere rahat bir zemin hazırlıyor.

2005 yılının sonlarından 2006 yılının son aylarına kadar *Zaman Gazetesi* okuyucuları, Türkiye'deki gazetecilik geleneğine uygun bir şekilde gelişen, ilginç ve doyurucu bir entelektüel tartışma izlediler. Türkiye'de liberalizmin öncü isimlerinden Atilla Yayla ile önemli gazeteci yazarlardan Etyen Mahçupyan arasında farklı ve verimli bir tartışma yaşandı. Liberallik-demokratlık ve modernite-post-modernite ekseninde gelişen tartışma bazı yönleriyle önceki polemiklerden ciddi şekilde ayrışıyor. Öncelikle, Yayla ve Mahçupyan, otoriterliğin ve demokratiğin farklı renklerinin üzerinde hareket eden Türk siyasî hayatında, farklı kutuplarda değil de aynı safta entelektüel mücadelelerini veren yazarlardandır. İkinci olarak, sertleşen üsluba rağmen tartışma hiçbir zaman sloganvari sataşmalara kaymamakta ve savunulan tezlerin entelektüel ufku gazete köşelerini fazlasıyla zorlamaktadır. Özellikle geçmişte, önemli isimlerin, polemiklerde kendilerinden beklenmeyecek şekilde yüzeyselleştikleri hatırlanacak

olursa, Yayla-Mahçupyan tartışmasının hayli seviyeli ve doyurucu olduğu görülecektir.

Demokrasinin ne bir hayat tarzı ne de bir ideoloji olduğunu vurgulayan Yayla, Sovyet Komünizmi'nin çöküşünden sonra demokrasiye bir ideoloji olarak yaklaşan sol entelijansiyanın liberalizm karşısından yeni bir mevzilenmeye giderek, eski kolektivist fikirlerinin bazılarını el çabukluğuyla demokrasilere taşıdıklarını iddia etmektedir. Temel değer olarak özgürlüğü benimsediğini belirten Yayla için, demokrasilerden liberalizmin ayıklanmasının sonucu kaçınılmaz olarak totalitarizm olacaktır.

Bu fikirlerin karşısında, Mahçupyan ise, günümüzde modernliğin hükmünü sürdürse de meşruiyetini çoktan yitirdiğini ileri sürerek, liberalizmin "atomist insan anlayışı" ve gerçeklik algılayışının çöktüğüne işaret ediyor. Demokrasinin bir ideoloji değil ama yeni ve kapsayıcı bir algılayış, bir bakış açısı olduğunu belirten Mahçupyan, demokratinin bazı temel değerlerini katılım, değişime açıklık, ortak ahlâk gibi kavramlarla açıklıyor.

Genel olarak incelendiğinde, liberal olmanın ve demokrat olmanın anlamı üzerinden yürütülen tartışma çok farklı sorulara temas ediyor. Çağımızda liberalizm artık ölmüş müdür? Demokrasinin kendinden menkul herhangi bir değeri var mıdır? Liberal ilkeler demokratik ilkelerden kolayca ayrıştırılabilir mi? Her zaman ve mekanda geçerli, çerçeve değerler var mıdır? Yoksa post-modernitenin ilanı kaçınılmaz mıdır? Bireysel tercihin, özel alanın sınırları nerede başlar, nerede biter? Bütün toplumsal meseleler demokratik yönetim sistemlerinde katılımı ve uzlaşmayla mı çözümlenmelidir?

Türkiye'nin otokratik siyasî sisteminde demokratik bir siyasal hayat düşleyenlerle totaliter zihniyetliler arasında sıkı ve keskin bir çizgi var. Ama bu cepheleşmenin dışında, zaman zaman özgürlük üzerine daha ince bir tartışmanın filizlenip, geliştiğini görebiliyoruz. Aynı cephede fikrî mücadelelerini yürüten, Türkiye'nin önde gelen iki yazarı Atilla Yayla ve Etyen Mahçupyan, demokratin-liberalite ve modernite -post-modernite çizgisi üzerinde önemli bir tartışmayı

başlattılar. Türkiye'nin çorak fikir hayatına önemli bir katkı sağlayan bu tartışmanın gazete sayfalarında kalmasını istemedik, okuyucunun istediğinde hepsine ulaşabileceği bir kitapta toplamayı düşündük. Liberte Yayınları olarak, bu kitapla Türk fikir tarihine önemli bir not düştüğümüze inanıyor, bu tartışmayı okuyucuların beğenisine sunmaktan kıvanç duyuyoruz.

Buğra Kalkan

Liberte Yayınları

Genel Yayın Yönetmeni

Maltepe, 2008

Demokrasi mi, Özgürlük mü?

Atilla Yayla

Demokrasiyle özgürlük arasındaki ilişkinin doğru kavranabilmesi, her ikisinin mahiyeti hakkında yeterli bilgiye sahip olunmasını gerektirmektedir. Bu olmadığında birçok kafa karışıklığı ortaya çıkmaktadır.

Bu kafa karışıklıklarının en önemlileri demokrasinin belli bir hayat tarzıyla özdeşleştirilmesi, demokrasinin bir ideoloji olduğunun zannedilmesi ve demokrasinin özgürlükle aynı anlamda kullanılması veya özgürlüğün ön şartı sayılmasıdır.

Demokrasi Bir Hayat Tarzı Değildir

Demokrasiyi belli bir hayat tarzıyla özdeşleştirmede en naif ve fakat en ısrarcı kesim sol Kemalistlerdir. Kendi hayat tarzlarını zaman zaman “çağdaş”, “modern”, “bilimsel” vs. diye vasıflandıran bu kesim

mensupları, demokrasi çağrısı yaptıklarında, aslında, herkesi kendileri gibi olmaya davet etmektedir. Bu kafadakilere göre, gönüllü olarak onlar gibi olmayanlar devlet tarafından çağdaşlaştırılmalı, yani kendileri gibi yapılmalıdır. Demokrasi ancak bu gerçekleşirse kurulabilir. Demokrasi zaten onların zatında cisimlenmiştir. Onların dediğinin olması demokrasidir. Bunun için gerekirse hak ve hürriyetler askıya alınabilir, otoriteryen modernleşme dönemleri yaşanabilir. Esasen Türkiye demokrasiye erken geçmiştir. Başka bir deyişle halk kendileri gibi yapılmadan (onların seviyesine çıkartılmadan) demokrasiye geçmek vatana ihanet olmuştur. 14 Mayıs, bir mukabil devrimdir. Bu kesimle mantıklı bir tartışma gerçekleştirme imkânı yoktur. Zaten bu kesimin sözcülerinin yaptığı, daha ziyade, slogan çığırıştırma, ihbarcılık, hain keşfi ve tehdit savurmadır. Yıllardır aynı tekerlemeleri tekrarlayıp durmaktadırlar. Bir santimlik bir ilerleme bile kaydetmezler. Yazılarında ne yeni bilgiye, ne de ufuk açıcı bir yoruma, ne muarızlarını anlama ve bir ortak zemin bulma çabasına rastlanır. Kendilerini çok akıllı zannederler; ama çok irrasyoneldirler. İlginç çelişkiler içinde yüzerler. Meselâ, ülkenin ana sorununun siyasî partilerin tek adam partisi olması olduğunu söylerler; ama kendi çizgilerinin de tek adama atıfla şekillendiğini ve ülkenin tek adam cumhuriyeti hâline getirildiğini görmezler.

Demokrasi Bir İdeoloji Değildir

Demokrasiyi bir ideoloji zannedenler, şüphe yok ki, daha sofistikedir. Ancak, yazdıklarının çoğu ya temelsiz, bilgiye dayanmayan spekülasyonlardır ya da karşı çıktıkları görüşün ana tezlerinin veya onların türevlerinin başka bir jargonla savunulmasıdır. Bu yüzden, iddialı spekülasyonları, küçük bir iğnenin batırılmasını bekleyen balonlar gibidir. Demokrasiyi ideoloji zannetme yanılgısının azması büyük ölçüde Soğuk Savaş'ın bitmesi ve Doğu Bloku'nun dağılmasıyla olmuştur. Sol kanat entelektüellerinin önemli bir kısmı daha önce Batı'daki demokrasiyi burjuva demokrasisi diyerek reddetmekte ve sosyalizmin kendi başına daha ileri bir demokrasi türü olduğunu iddia etmekteydiler. Çöküş bunun böyle olmadığını gösterince

bir açmazda düştüler. Dürüst davranıp liberal demokrasinin nisbi üstünlüğünü kabullenmek yerine yeni entelektüel cihazlar geliştirerek durumu idare etmeye çalıştılar. Bu çerçevede iki kavram onlar için özellikle fonksiyonel oldu. İlki piyasadan arındırılmış bir sivil toplum kavramı, ikincisiyse ideoloji olarak yorumlanmaya başlanmış demokrasi kavramıydı.

Demokrasiyi ideoloji olarak yorumlamak birçok bakımdan eski sosyalistlere faydalı oldu. Bir defa, böyle yapmakla liberalizmin ideolojik üstünlüğünü kabul ve itiraf etme mecburiyetinden kurtulmaktaydılar. Onlara göre, liberalizmin sosyalizm karşısında bir zafer kazanması söz konusu değildi. Hatta, bazılarına göre, sosyalizmin çöküşü aslında liberalizmin çöküşü anlamına gelmekteydi. Artık büyük ve doğru paradigma demokrasiydi. Bu kurnazlık eski sosyalistlere aynı zamanda ideolojiye dönüştürdükleri demokrasiye istedikleri muhtevayı kazandırma imkânı da vermekteydi. Böylece eski kolektivist tezlerinin bir kısmını yeni kavramlarla demokrasiye taşıyabilirlerdi. Bir yönetim biçimi, ortak bağlayıcı kararların şarta bağlı alınma ve uygulanma yöntemi olan demokrasiyi ideoloji gibi görme eğilimi batı akademik camiasını da etkiledi. Meselâ, sosyal demokrat eğilimli ve iyi bir ders kitabı yazarı olan Andrew Heywood *Political Ideologies* adlı kitabının bir baskısında demokrasiyi bir ideoloji olarak ele aldı. Ancak, bir sonraki baskısında bunun yanlış olduğunu açıklayarak hatasını düzeltti. Gerçekten, demokrasiyi bir ideoloji saymak ve liberalizmle demokrasi arasındaki ilişkinin bütünüyle negatif olduğunu zannetmek büyük bir hatadır.

Demokrasi bir ideoloji değildir. Bu konuda entelektüel camiada hayli yaygın bir mutabakat vardır. Nitekim, demokrasi genellikle ideolojilerin cevap verdiği soruların hiçbirine cevap veremez. Demokrasi en iyi yönetim biçiminin ne olduğu, iyi yönetimin hangi ilke ve kurallara dayanması gerektiği, adaletin ne olduğu, özgürlüğün ne olduğu gibi konularda söyleyecek bir şeye sahip değildir. Bu soruların cevapları ideolojilerdedir. Demokrasilerde gruplar veya bireyler bu sorulara cevap vermek için ideolojilere müracaat ederler ve çeşitli cevaplar geliştirirler. Bu cevapların bir kısmı demokrasiyle bağda-

şır bir kısmî bağdaşmaz. Bu çerçevede her ideolojinin demokrasiyle uyuşan tarafları da olabilir uyuşmayan tarafları da.

Özgürlük Demokrasiden Önce Gelir

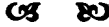
Çağdaş demokrasilerin şekillenmesinde liberal düşüncenin etkisini inkâr etmek ise tamamıyla beyhude bir çabadır. Bu etki öylesine yaygın ve derindir ki demokrasi dediğimiz şeyin asıl adı bu yüzden liberal demokrasidir. Gelmiş geçmiş en büyük demokrasi teorisini kabul edilen Sartori'ye göre liberal demokrasinin liberalizminden vazgeçerseniz geriye sadece diktatörlük kalır. O yüzden, liberalizmle demokrasinin uzlaşmadığını veya liberal düşünce geleneğinin demokrasiye bir katkısı olmadığını söylemek için insanın ilgili literatürden epeyce habersiz olması gerekir. Aslında, bu tür komik iddialar ileri sürenlerin savundukları şeyler arasında ciddiye almaya değerlerinin zaten liberalizmden alındığı veya liberalizmden mülhem olduğu yüzeysel bir incelemeyle dâhi anlaşılmaktadır.

Demokrasiyle özgürlük arasındaki ilişki de ilginçtir. Bu ikisinin bazen birbiriyle özdeşleştirilmesine rağmen ne demokrasiyle özgürlük aynı şeydir ne de demokrasi özgürlüğün vazgeçilmez şartıdır. Özgürlük bir temel değerdir, demokrasi ise bir yönetim biçimi. Özgürlük her zaman demokrasiden önce gelir. Özgürlük bütün insanlık tarihi boyunca temel değer olma vasfını korumuştur. Modern demokrasi daha ortaya çıkmamışken veya bugünkü hâlini almamışken insanlar özgürlük problemiyle yüzleşmiş ve onunla entelektüel bir mesele olarak meşgul olmuştur. Demokrasinin bugünkü siyasî sistemler arasında özgürlükle en iyi bağdaşanı olması demokrasi olmazsa özgürlüğün olmayacağını göstermez. Hele özgürlükle cumhuriyet arasında hiçbir zorunlu pozitif ilişki yoktur. Cumhuriyet fikrinin özünde anti özgürlükçü, totaliter bir taraf vardır. Onda anti özgürlükçü sistemlerden farklı olan müstebit bireyin yerini, teorik olarak, müstebit toplumun, fiilen, toplumun menfaat ve taleplerini temsil ettiğine inanan/inanılan müstebit bir grubun almasıdır. Oysa, bir monarşide de insanlar pekâlâ özgür olabilirler. Olmuşlardır da. Sonuç olarak tekrar altını çizmek gerekir ki, demokrasi bir hayat tar-

Liberallik & Demokratlık Tartışması

zı, bir ideoloji, özgürlüğün kendisi veya özgürlüğün ön yahut son şartı değildir. Öne almamız gereken özgürlüktür. Bunu yaparsak demokrasimizi de daha kolay geliştirebiliriz.

05.08.2005, Zaman

Liberallerde İnsan

Etyen Mahçupyan

Eskiden her şey ne kadar güzelmış... Bir yanda liberaller diğer yanda sosyalistler, dünyanın nihaî doğru ideolojilerini üretmiş olmanın kıvancı içinde tadı hâlâ ağızda kalan bir mücadele yaşamışlar.

Modernliğin kalıcı olduğuna duyulan inanç o denli güçlüymüş ki, geçici yenilgiler iki tarafı da ideolojik olarak yıpratmamakta; hatta pozisyonun daha da güçlenmesi için vesile olmuştaymış. Ancak hayat fiilî güç dengeleri açısından iki tarafa eşitlikçi bir biçimde yaklaşmamış ve sosyalist dünya çöküvermiş. tabii liberaller bunu doğru bir ideolojiye sahip olduklarının nişanesi olarak karşılamışlar. Kimse de onlara bu yaklaşımın felsefî olarak epeyce Leninist olduğunu hatırlatmamış galiba... Her neyse, kurulmakta olan yeni dünyada hemen 'yeni' sağ ve solların çıkmasına karşın, liberaller kendi kimliklerini gururla taşımayı sürdürmüşler. Liberal partilerin hâlâ toplumla gerçek bir ilişki kuramamasını ise, bu ideolojinin partileri aşan bir üst

bakış olmasıyla açıklamışlar. Böylece liberalizm liberallerin gözünde neredeyse ebedi doğruları vazeden bir dinselliğe bürünmüş...

Derken ortaya garip bir akım çıkmış: Modernliğin, hükmünü sürdürse de, ideolojik meşruiyet olarak anlamını yitirdiğini söyleyen; otoriter ve relativist yaklaşımların dışında bir zihniyete atıfta bulunan, kendilerine 'demokrat' diyen birtakım adamlar türemiş. Bunlar liberalizmin birbirine dokunmayan, atomistik bireysel temelinden hazzetmeyen kimselermiş. Bu demokratlara kalırsa, gerçeklik her zaman ve daima öznel olduğu için; bireylerin gerçeklik algılamalarını da öyle pek matah bulmamak gerekirmiş. Hatta birlikte üretilcek toplumsal gerçekliğin de öznel ve geçici olmaya mahkûm olduğunu söylemekteymişler. Tam da bu nedenle öteki ile birlikte çözüm üretmenin ve üretilen her çözümün değişime açık tutulmasının önemine vurgu yapmışlar. Onlara bakılırsa demokratlık konuşmayı, şeffaflığı, katılımı ve ortak ahlâkı zorunlu tutan bir bakışmış; liberallerin sandığı gibi ilave bir 'iyi' değil... Bu nedenle yaşamakta olduğumuz 'liberal demokrasi' dışında, demokrat zihniyet içinden bakıldığında çok farklı bir demokrasi algılamasının da üretilebileceğini vurgulamışlar. İnsanların kendilerine 'liberal demokrat' demekle demokrat olamayacaklarını; hatta liberal kalındığı ölçüde, farklı bir demokrasiyi anlamakta da zorlanacaklarını ifade etmişler...

Tabii liberaller bu işe çok bozulmuşlar... Art arda zihin açıcı yazılar yazarak, asıl düşmanın niçin ve nasıl sosyalizm ve otoriter zihniyet olduğunu; demokrasinin bir ideoloji olmadığını; demokrasi dediğimiz şeyin asıl adının liberal demokrasi olduğunu heyecanla savunmuşlar. Liberal demokrasinin liberalizminden vazgeçilirse, nasıl geriye sadece diktatörlük kaldığını güzelce anlatmışlar. Ama demokratları ikna etmeleri mümkün olmamış: Çünkü demokratlara göre zaten demokrasi diye bir ideoloji olamayacağı gibi; liberal demokratlıktan liberalizm çıkarsa elde diktatörlüğün kalacağı da doğruymuş. Zaten liberal demokrasi tam da bu demekmiş! Yoksa liberallerin konuya göre merkezîyetçiliğe ve hatta faşizme bu denli kolay kaymaları nasıl açıklanabilir diye sormuşlar...

Öte yanda onlara göre 'demokrasi' bir ideoloji olmasa da, liberalerin ağızlarına almamaya itina ettikleri 'demokratlık' sözcüğü bir ideolojiyi ima etmekteymiş; çünkü bir kamusal yapının değil, bir davranış ve algılama kalıbının ifadesiymiş... Aynen liberallik gibi... Ayrıca demokrasinin liberaller tarafından 'ideoloji dışı' alınmasını da biraz garip bulmuşlar. Bu tutumun kendisinin ideolojik olduğunu liberallerin nasıl görmediğini ise anlamamışlar. Yoksa diye düşünmüşler, liberallik düşünmeyi ve görmeyi engelleyici bir hâl mi?

25.09.2005, Zaman

Liberalizm, Demokrasi ve Birey

Atilla Yayla

İki kutuplu dünyada insanların, bilhassa aydınların, kendilerine bir ideolojik pozisyon belirlemesi hayli kolaydı. Bir sosyalistler, bir de diğerleri vardı. Sosyalizm neredeyse bütün ülkelerde her entelektüelin gönlünde yatan aslandı. Sosyalist sistemlerin açık başarısızlığı ve akıl almaz vahşeti, ideoloji tercihini bir bilgi ve tecrübe meselesi değil, bir iman meselesi hâline getiren aydınların kafa gözünü de kalp gözünü de açmaya yetmedi. Onlar, kolektivizmin en asil ve en vahşi türü olan sosyalizmi canla başla savunmaya ve sosyalist fikirleri ülkelerinin en ücra köşelerine kadar yaymaya devam ettiler. Bu, ana sosyalist model Sovyetler Birliği'nin iniltiyle çöküşüne kadar sürdü. Sosyalist siyasî ve iktisadî teşkilâtlanma modelinin hem mutlak anlamda hem de (muarızlarına, özellikle liberal siyasî ve iktisadî teşkilâtlanma tarzına karşı) nisbî başarısızlığı sosyalist veya sosyalizmden beslenmiş entelektüellerin çoğunu başarısızlık üzerinde düşünme ve ondan dersler

çıkarma yerine ya geçmişe sünger çekmeye veya eski sosyalist tezleri cılalayan yeni entelektüel atraksiyonlar geliştirmeye itti. Süngerciler, reel-ideal sosyalizm aynımına giderek başarısızlığın aslında başarı teşkil ettiği veya asıl başarısızlığın sosyalizme değil, liberalizme ait olduğu yollu ilüzyonlar üretmeye giriştiler. İkinciler ise, sosyalist geleneğin ya tam içinde kalarak veya onun yörüngesinde dolanarak yeni kavramlar ve teorilerle sosyalist tezleri savunmaya daldılar.

Demokrasi Sizin Zannettiğiniz Şey Değil

1990'larda, bu çerçevede, öne çıkan bir akım komüniteryenizmdi. Komüniteryenler iki ana gruba ayrılmaktaydı. Birinci grup, A. Etzioni gibi isimler tarafından formüle edilen, yumuşak komüniteryenizmdi. Bunlar, liberal kapitalizmi ve liberal demokrasiyi tümüyle reddetmek yerine onda bazı kısmî tadilatlar talep etmekteydi. Bunun sebebi, liberal kapitalizmin, bireyleri, sosyal ortamdan kopartılmış varlıklar olarak muameleye tâbi tuttuğuna ve bu yüzden sosyal dokuyu tahrip ettiğine inanmalarıydı. Komüniteryenizmin ikinci ve Charles Taylor gibi isimlerce geliştirilen ve daha sert olan türü de özünde muhafazakârların eleştirilerini tekrarlıyordu. Ama, bunların düşünce çizgilerinin nihaî sonucu liberal kapitalizmin ıslahını veya yenilenmesini değil ortadan kaldırılmasını gerektirmekteydi. Bir ara tozu dumana katan bu komüniteryen akımlar yeni beşerî yapılanma ve siyaset tarzları geliştirmede gürültüleri ile ters oranda başarı sağlayabildiler. Söyledikleri hiçbir şey, liberal kapitalizme ve liberal demokrasiye yönelik kısmî tespit ve eleştiriler olmanın ötesine geçemedi.

Sosyalizme bulanmış bir komüniteryenizm kimi aydınların düşünce dünyasında hâlâ merkezî noktayı oluşturmaktadır. Bu aydınlar, nedense, liberalizme veryansın ederken, insanlığa kan kusturan 20. yüzyıl kolektivizminin sosyalist türünün eleştirilmesinden pek hazzetmemektedir. Bu tür eleştirileri yapanları da faşizme ve merkezîyetçiliğe kaymakla itham etmektedir. Oysa, faşizme asıl kolayca kayan çizginin sosyalizm ve sosyalizmle faşizmin kolektivist kardeşler olduğu pek çok tarihî tecrübeyle sabittir. Türkiye'dekileri bir kenara

bırakalım, Miloseviç gibilerinin serüveni bu gerçeğin kavranmasını sağlamaya yeter herhâlde.

Sosyalizm-komüniteryenizm kırması bir fikir dünyasında gezinen bazı yazarlar, gerçeğin tekeli kendi ellerindeymiş gibi, gazete köşelerinde geliştirdiklerini vehmettikleri “büyük” tezleri iğneleyenlere, samimî bir tartışma yapma heyecanıyla değil, öfke ve nefretle saldırmaktadır. Bu öfke ve nefret akıllarını giderdiğinden, yazılarında hem yığınla çelişki ortaya çıkmakta hem de nezaket kuralları aşılmaktadır. Varsın olsun, kötü söz sahibine aittir. Liberaller diyaloga, açık sözlülüğe, müzakereye inanır. O yüzden, ben, kabalığa kabalıkla cevap vermek yerine, bazı bilinen gerçekleri belki bu sefer anlaşılır umuduyla bir kere daha tekrar edeyim.

Demokrasi bir ideoloji, bir hayat tarzı, insanî gelişimin son durağı ve beşerî ilişkilerin her alanda geçerli tek, yegâne, en iyi yöntemi değildir. Sadece demokrasi değil, liberalizm dâhil, hiçbir şey, hiçbir sistem, ideoloji vs. bu özelliklere sahip olamaz. Bu hakikati kavramaya, demokrasinin bir ideoloji olmadığını kabul etmekle başlamak sevindirici bir ilerlemedir. Demokrasiyle ideoloji arasındaki ilişkiyi kavramada mesafe kaydedilmesi de sevindiricidir. Liberalizm ve demokrasi paralel biçimde gelişmiştir ve bu beraberlikten daha çok kazanç sağlayan demokrasi olmuştur. Liberalizm demokrasinin yettiği mümbit zemini teşkil eder. İlliberal demokrasiler, demokrasi adını kullansalar bile, demokrasinin fonksiyonlarını ifa edemezler. Liberalizmsiz demokrasi, olsa olsa, evet, diktatörlük olur. Liberalizm kelimesinden çok nefret ediliyorsa, şöyle diyelim: İktidarın sınırlı olması ve yönetilenlere hesap vermesi, insan haklarına saygı göstermesi, önceden belirlenmiş kurallar çerçevesinde işlemesi, parçalanması ve bir kontrol ve denge sistemine yerleştirilmesi peşinden koşulması gereken, insanlığa yararlı idealler ve pratiklerse, gidilmesi gereken adres, liberalizmdir. Laf kalabalığına gerek yok, bunların başka bir adresini bilen varsa, söylesin, öğrenelim ve oraya başvuralım. Liberaller için demokrasi, barış içinde, beraber yaşama araçlarından biridir. Ama, tek araç değildir. Bu hâliyle liberal demokrasi sahip olmamız gereken iyi bir şeydir. Otoriter veya totaliter bir yöne-

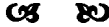
tim yerine, elbette, demokrasiyi, tercih etmeliyiz. İnsanların ve insan gruplarının birbirleriyle konuşması, müzakere etmesi, paylaşması, ortak problemleri beraber çözmeye çalışması iyi bir şeydir. Ama, liberal çizgi her problemin ortak problem hâline getirilerek özel alanın daraltılmasından haklı olarak korkar; çünkü bu, otoriteryenizme vücut verebilir. Ayrıca, demokratik yol ve yöntemler her zaman herkesin kabul ettiği bir çözüme ulaşmamızı sağlayamayabilir. Siyasal teoride Arrow Teoremi denilen itibarlı yaklaşım bunu ispat etmektedir. Demokrasi, aşırı anlamlar ve taleplerle yüklenirse ya patlar ya da demokrasi olmaktan çıkar. O yüzden, demokrasiden vazgeçmek ne kadar abesse, demokrasiyi abartmak ve insanî varoluşu onunla özdeşleştirmek de o kadar abestir.

Bireyden Niye Korkuluyor?

Liberallerin atomize edilmiş birey tiplemesinden hareket ettiği yolundaki muhafazakâr-faşist-sosyalist-komüniteryen argümana siyaset felsefesinde çoktan gerekli cevaplar verilmiştir. Bireyi asıl atomize edenler kolektivist teoriler ve sistemlerdir. Bu çürütülmüş argümanı hâlâ sahiplenenler siyaset felsefesindeki son tartışmalardan galiba habersizdir. Ben, burada geniş felsefî tartışmalara girme imkânı bulamadığımdan, genelde siyasî sistem, özelde demokrasi tartışmalarında bireyin niye esas birim kabul edilmesi gerektiğiyle ilgili bazı şeyler söyleyebilirim. Bir demokrasi temel beşerî siyasî birim olarak bireyden hareket etmek zorundadır. Elbette demokratik sistemde gruplaşmalar, grup kimlikleri ve grup davranışları olacaktır, bu yüzden; demokrasi teori ve pratiği bireyle sınırlı kalmaz, kalamaz, ama bireyi bir gerçeklik olarak görmekten de ayrılamaz. Bu husus, liberal demokrasilerde, tek ve eşit genel oy ilkesinde ve insan haklarının esas öznesinin insan olmasında yansır. Bireyler, şüphesiz, aileden başlayarak dışarıya doğru genişleyen sosyal ortamlarda yaşarlar, fakat, bu, onların değil de, meselâ, grupların/cemaatlerin esas siyasî ontolojik özne olduğu anlamına gelmez. Liberal demokrasiler grupların varlığını da meşru ve gerekli kabul etmesine rağmen, bireyle grup arasında bir hak çatışması olduğunda, özellikle korunması gereken,

bireydir. Yoksa, demokrasi denilen şey bir cemaatler mozaigine dönüşür. Bazı durumlarda, ki bunlar insanî yaşayışta çok ender karşılaşılan durumlar değildir, grup kimliği bireyleri boğucu bir hâl alabilir. Bireyin demokrasi açısından önemini ve yerini anlamayan komüniteryenler demokrasiyi bir gruplar/cemaatler federasyonu sanmaktadır. Son sözüm şudur: Liberalizm, her derdin devası ve her insanî varoluşun-yaşayışın tek yolu değildir. Ama, liberalizmi reddetmek, insanın bilgi ve tecrübe birikiminin önemli bir bölümünü reddetmek anlamına gelir. Bunu yapmak kolay değildir. Nitekim, liberallere ve liberalizme yerli yersiz saldırıların yazıp söylediklerindeki işe yarar her şeyi bir şekilde liberalizmden aldıkları gözden kaçmamaktadır.

01.10.2005, Zaman

Liberallik Zor Zanaat

Etyen Mahçupyan

Bir süreden beri karşılıklı olarak isim vermeden Atilla Yayla ile liberalizm üzerinde bir atışma yaşıyoruz. Bu tür zihinsel alışverişler tarafları ve okuyucuyu yeni düşüncelere yönelttiği oranda faydalıdır. Faydadan kasıt orta bir yol bulunması veya bir tarafın diğerinin fikrine yanaşması değil.

Kendi kulvarında yaratıcı olmak, yeni argümanlar, farklı bakışlar geliştirmek de söz konusu faydayı üretir. Ama eğer argümanlar kendini tekrar etmeye yüz tutuyorsa, tartışma hem anlamsızlaşır hem de sıkıcı olur. Hele fikirleri duygusallığın içinden okumaya meyleden tepkilerin varlığında, konuyu basitçe kapamak en hayırlı yoldur. Yayla'nın Yorum sayfasında çıkan 1 Ekim tarihli makalesinde benim daha önce yazdıklarımı "öfke ve nefretle" yapılmış bir "saldırı" olarak nitelemesi iyice abes... Liberallerin kendi gerçekliklerinin içinde hapsoldükleri için günümüzde yaşanmakta olan zihinsel açılımları

kavrayamadıkları tespiti, belli ki Yayla'yı tahminimden fazla sıkıştır-
mış. Köşe yazarlığı kimseyi üzmemek için yapılmaz. Liberallerin üzül-
mesini özellikle istemek için ise doğrusu pek bir sebep yok.

Dolayısıyla bu tartışmaya kendi açımdan bir nokta koymakta yarar var. Birincisi, Yayla fikrî dünyayı liberallerin tanımladığı biçimiyle kategorize etmek istiyor. Ona göre liberaller, sosyalistler, komüniteryenler, faşistler var ve liberaller bu aktör manzumesinde 'iyi çocuk' rolünde. Ne var ki postmodern dönem bunların dışında en azından bir epistemolojik konumun daha ideolojikleşmesine tanık oluyor. Demokrat bakış bugün hem liberallerin hem de Yayla'nın saydığı diğer akımların dışında. Örneğin katılımcılık, şeffaflık, ikna gibi kavramlar liberaller için 'olursa iyi olur' türünden yenilikler belki; ama demokrasi açısından olmazsa olmaz önkoşullar. Çünkü bunlar olmadan gerçekten demokrat bir kararın alınması mümkün değil. Yayla bu gelişimden pek hoşlanmıyor olacak ki, çevresini ille de liberalliği kayıran tanımlamalarla yapmamak istiyor.

İkinci olarak, Yayla'nın ısrarla savunduğu 'demokrasinin bir ideoloji, bir hayat tarzı olmadığı' görüşü zaten apaçık bir olgudur. Çünkü demokrasi bir toplumsal karar mekânizması sistematığının adıdır ve herhangi bir zihniyet altında işlevselleşebilir. Diğer bir deyişle kendisi bir 'ideoloji' olamaz, çünkü alacağı şekil ve uygulanma biçimi onu kuşatan ideolojiye muhtaçtır. Tam da bu nedenle, modern demokrasinin liberalizmle birlikte tarih sahnesine çıkmış olması, onun liberalizme mahkûm olduğu sonucunu yaratmaz. Çünkü modernite öncesinde de demokrasi yaşanmış olduğu gibi; gelecekte modernite dışında bir demokrasinin yaşanması son derece doğaldır. Söz konusu demokrasinin 'liberal' olma zorunluluğu ise tabii ki yoktur; ve zihniyetin modernlikten kayma yapması hâlinde bunun liberalizmden epeyce uzak düşeceği açıktır. Öte yandan bu muhtemel demokrasinin ille de totaliter olacağını sanmak, modernite ötesini algılayamayan bir vizyona muhtaçtır. Yayla'nın sözünü ettiği iktidarın sınırlanması, kurallar çerçevesinde işlemesi gibi konular aynen 'demokrasi' gibi belirli bir zihniyet içinde hayata geçerler. Liberalizmin dışındaki her zihniyetin sonuçta totalitarizme gideceği varsayımı ise ancak 'dinsel'

olarak tanımlanabilir... Bu bağlamda Yayla kullandığı birey kavramının 'liberal birey' olduğunu algılasa kendine de faydalı olur. Belki demokratların bireye karşı olmayıp, bireyin farklı bir biçimde tanımlanması gerektiğini söylediklerini anlar.

Gerçekten de liberallerin yazılarında bol bol demokrasi kelimesini bulmak mümkün, ama 'demokratlık' kavramını pek ağızlarına almak istemiyorlar. Ne yapsınlar? Kendilerine öfke duymuyoruz, sadece biraz daha samimî olsunlar yeter...

17.10.2005, Zaman

Liberallik ve Demokrasi Tartışmasının Sonunda

Atilla Yayla

Etyen Mahçupyan'la bir süredir *Zaman* sayfalarında tartışıyorduk. İsim vermediğimiz için, her gazete okuyucusu değil, yalnızca bazı okuyucular tartışmanın taraflarından haberdardı. Mahçupy

an "Liberallik zor zanaat" adlı yazısıyla hem isimlerimizi deşifre etti hem de kendisi açısından tartışmanın bittiğini ifade etti.

Önce bazı noktaları açıklığa kavuşturayım. İlk olarak, tartışmaları yanlış bulmam ve tartışmaktan çekinmem; ama bu tartışmayı başlatan ben değilim. Mahçupyan'ın liberal düşünceyi ve liberalleri her fırsatta ve her vesileyle eleştirmesi (Türkiye basınında öyle yapan bir diğer yazar, Gündüz Aktan'dır) beni, hasbelkader bu düşünce akımının temsilcilerinden biri olarak tanınma durumuna gelmiş bir akademisyen olarak eleştirileri cevaplandırmaya teşvik etti. İkinci olarak,

Mahçupyan'la eşit şartlar altında bir tartışma yapma imkânından mahrumdum, hâlâ da mahrumum. Onun haftada birkaç kez yazabilme imkânına karşılık, benim sadece iki haftada bir yazma imkânım var. Üçüncü olarak, bu tartışmanın burada sona ermesi bu konunun tartışılmasının tamamen bittiği veya bitmesi gerektiği anlamına gelmez. Zaten, bir fikrî ihtilafı gazete sayfalarında yeterince çözümlemeye veya nihaî olarak çözmeye imkân yok. O yüzden, konuyu akademik dergilerde, kitaplarda ve tarafların yüz yüze gelebileceği platformlarda tartışmaya devam etmeliyiz. Bu çerçevede, Mahçupyan'la , Kasım 2006'da yapılacak olan Liberal Düşünce Sempozyumu'nda yüz yüze tartışmamızda fayda olabilir.

Üslûp ve Nezaket Problemleri

Mahçupyan'ın tartışmanın yararlı olması için saydığı şartlara genel olarak katılıyorum. Herkes kendi kulvarında yaratıcı olmalı, yeni argümanlar ve farklı bakışlar geliştirmeye çalışmalıdır. Orta yol zorunlu olarak doğru yol değildir. Ancak, tartışmanın bir tarafı diğerine veya iki tarafı birbirine yaklaştırması mümkündür ve bu kendi başına yanlış veya kötü değildir. Esasen, tartışmanın bir amacı da tezlerimizi karşıt tezlerle sınamaktır. Dürüst bir tartışma, 'gerçek her hâlükârda benim tekelimde' saplantısından uzak olarak meydana çıkmayı gerektirir. Aksi taktirde, tartışma sağırılar diyaloguna veya dayatmaya dönüşür. Liberal dünya görüşüne sahip bir akademisyen olarak karşıt görüşlü kimselerin fikirlerini dinlemeye, gerektiğinde görüşlerimde ısrar etmeye ve gerektiğinde karşı tarafa hak vererek görüşlerimi tadil etmeye veya tamamen değiştirmeye hazırım. Muarızlarımın da aynı çizgide olacağını umarım ve ancak bu taktirde tartışmanın zevkli ve verimli olacağına inanırım. Mahçupyan'ın 1 Ekim tarihli yazıma duygusallığa bulaşmış tepkilerin yansıdığı tespiti kısmen doğru kısmen yanlıştır. Aynı ifadeleri bir tespitin yansıtılması olarak okumak daha doğrudur. Mahçupyan'ın yazılarındaki hissiliğinin boyutları çok daha geniştir. Ayrıca, yazılarında zaman zaman bir nezaket sorunu zuhur etmektedir. Beni, farklı tezler ileri süren biri olarak görmek yerine "anlamamak"la veya "düşünmemek"le itham edebilmektedir. Keza, hiçbir argümanıma ciddî bir cevap verememenin ve bazı argümanlarımı mecburen kabul etmek mecburiyetinde kalmanın yarattığı sıkıntıyla olsa gerek, ara ara usulüne uygun tartışma lisanının dışına çıkmakta, alaycı ifadeler kullanmaya yönelmektedir.

Mahcupyan'ın Tezlerine Bakmak...

"Liberaller de insan", "liberallik zor zanaat" gibi başlıklar, yazarın liberal tezleri "perişan" ettiğini göstermez, olsa olsa zayıflığını yansıtır. Mahcupyan'ın son yazısındaki "biraz daha samimî olsunlar..." ifadesinin ne anlama geldiğini ve bir fikir tartışmasıyla ne ilgisi olduğunuysa hiç anlayamadım.

Bunları ifade ettikten sonra tartışmanın muhtevasıyla ilgili birkaç şey söyleyeyim. Bu tartışma, yazıları okuyan her adil insanın teslim edeceği üzere, Mahcupyan'ın söylediği gibi "liberalizm üzerinde" bir tartışma değildir. Liberalizme ilaveten, demokrasi ve "demokratlık" veya "demokrat zihniyet" üzerinde bir tartışmadır. Yani, bir benzetmeyle, maç tek kale oynanmamaktır. Bunu görmemesi veya görememesi bile Mahcupyan'ın anlamlı ve verimli bir tartışmaya ne derece hazır veya açık olduğu konusunda şüphe uyandırmaya yeterlidir.

Mahcupyan'ın, tartışma sonunda, daha önceki bazı mevzilerinden geri çekilmesi tartışmanın bir ölçüde işe yaradığının ispatıdır. İfadelelerdeki bulanıklığı ve zaman zaman ortaya çıkan, biraz önce söylediğini biraz sonra reddetme eğilimini ayıqlarsak, galiba, Mahcupyan'la şu konuda hemfikiriz: Demokrasi bir ideoloji veya bir yaşama biçimi değildir, bir siyasî yönetim biçimidir. Başka bir deyişle demokrasi, toplumsal karar almanın siyasî mekânizmasıdır. Demokrasinin, işlevsel olabilmek için ideolojilere ihtiyacı vardır. Şekli ve uygulanması ideolojiler tarafından belirlenecektir.

Bu mutabakatın doğmuş olması önemlidir; çünkü buradan hareketle hem ortak zeminimizi genişletebiliriz hem de farklılıklarımızı belirginleştirebiliriz. Birincisini bir tarafa bırakıp ikincisi üzerinde odaklanalım. Mahcupyan'la Atilla Yayla arasındaki esas farklılıklar, bu tartışma çerçevesinde, şu şekilde tezahür etmektedir: Mahcupyan demokrasiyi (yani bir yöntemi) ben, özgürlüğü (yani bir değeri) merkeze oturtuyoruz. Demokrasi özü itibarıyla katılımı ve kolektif karar alımını, özgürlükse (ister mahalli ister genel olsun) siyasî iktidarın özgürlük lehine sınırlanmasını ve bireysel iktidar alanının genişletilmesini ve özel olarak korunmasını gerektirir. Şüphesiz, bu, siyasî düşünce tarihinde, hiç gündemden düşmeyen büyüleyici bir

konu ve Antik Yunan'dan günümüze gelen ve zaman zaman (meselâ Rousseau-Constant tartışmasında olduğu gibi) çok belirginleşen bir tartışma. Kısa kesmek için şu kadarını söyleyeyim: Benim için katılım, esas itibarıyla, özgürlüğü takviye etmenin bir yolu/aracı olarak işlediği zaman anlamlı ve değerlidir. Demokrasi de özgürlüğe hizmet ettiği sürece ve ölçüde anlamlı ve yararlıdır.

Mahçupyan'la bireye ve cemaate bakışta da farklıyız. Ben siyasî felsefede bireyciyim. Bu, bireyi ne ise o olarak kabul etmek, onu kendi hâline bırakmak ve bunun sonuçlarını kabule hazır olmak anlamına geliyor. Mahçupyan'ın bireyciliği kesin olarak reddettiğini söylemek haksızlık olabilir; ama düşüncesinde bireyciliğin çok önemli siyasî ve iktisadî sonuçlarının bastırılmasına elverişli unsurlar var. Ben cemaatlerin/grupların varlığını meşru ve yerine göre gerekli ve yararlı addederken, Mahçupyan bazen, cemaatin önemini, bireyleri toplumsal otoritarizmin kucağına iteceği gerekçesiyle liberallerin endişe duyacağı ölçüde abartıyor. Unutmamalıyız ki, siyasî felsefede bireyciliğin cemaatçilik lehine reddinin çok vahim ve demokrasiye de çok zarar verebilecek yansımaları vardır.

Aramızdaki önemli bir görüş farkı da liberalizm demokrasi ilişkisiyle ilgilidir. Ben liberalizmin çağdaş demokrasinin belkemiği olduğunu ve liberalizmsiz demokrasinin iktidarı özgürlük lehine sınırlandırma gücünü kaybederek diktatörlüğe dönüşeceğini, Hayek ve Sartori gibi mühim yazarlara dayanarak ileri sürüyorum. Mahçupyan bunu reddediyor. "Demokrasinin liberalizme mâhkum olmadığı"nı, çeşitli tarih dilimlerinde çeşitli demokrasi yorumlarının ortaya çıkmış olabileceğini ve gelecekte de çıkabileceğini söylüyor. Olabilir; ancak bu, sahip olduğumuz zengin tarihî, tecrübî ve teorik bilgiyi reddetmemizi gerektirmez. Böyle bir ret düşünceyi sakatlar, metodolojik olarak büyük sıkıntı yaratır. İnsanlığın birikimi, liberalizmin sistematik bir teori hâline gelmesinden önce yaşamış da olsalar, liberal ilkelere uymayan demokrasilerin bugün demokrasilere atfettiğimiz fonksiyonları karşılayamadığını ispatlıyor. Mahçupyan, tekrarı -tabîî başkaları yaparsa- sevmiyor; ama ben, tavrımın onun tarafından sevilmemesi riskini göze alarak, yine tekrar edeyim: Demokrasiyi sadece diyalog,

tartışma, katılım, şeffaflık ve iknadan müteşekkil bir mekânizma saymazsak, onun aynı zamanda iktidarın sınırlanması, kuvvetler ayrılığı, anayasal insan hakları rejimi, hukukun hâkimiyeti demek olduğunu kabul edersek, demokrasiyi savunmak ve demokrat olabilmek için liberal fikirlere, adını koysak da koymasak da muhtacız.

Tartışmaya Son Noktayı Koymak...

Eğer devam etmeyeceksek, bu tartışmayı şöyle noktalamak isterim: Spekülatif yöntemlerle düşünce geliştirme çabalarını takdir etmekle ve bazen yararlı bulmakla beraber, Mahçupyan'ın toplu liberalizm reddiyesinin anlamsız ve kendi tezlerine zararlı olduğu kanaatindeyim. O liberalizmden ne kadar uzak durmak isterse istesin, temeli olan, anlam taşıyan bütün görüşleri ya liberal düşünceden mülhemdir veya liberalizmle ille de çelişmesi gerekmeyen türdendir. Bu yüzden, liberal olmayan kimi yorumcular, Mahçupyan'a liberal etiketini veya liberalizmle ilişkilendirilmiş bir etiketi yapıştırmakta gecikmeyecektir. (Meselâ, bkz.: Necmi Erdoğan-Fahriye Üstüner, "1990'larda Siyaset Sonrası Söylemler ve Demokrasi, Liberalizm (ed.) Murat Yılmaz, İletişim: İstanbul, 2005, s. 658-666). Mahçupyan'a, "samimî olmak veya olmamak" türünden fikir tartışmalarıyla ilgisiz bir tavsiyede bulunmak yerine, liberalizmin zengin birikiminden daha fazla yararlanmasını ve yararlandığını, gerektiğinde -göçünmeden, gücenmeden, kompleks hâline getirmeden- açıklamasını tavsiye ederek *Zaman*'daki bu tartışmayı noktalıyorum.

04.12.2005, *Zaman*

Atilla Yayla'ya Teşekkür

Etyen Mahçupyan

Egemen ideolojiler gerileme dönemine girdiklerinde onu savunanlarda ilginç bir psikoloji yaratıyor. Toplumsal gerçekliğin kaçınılmaz değişimi karşısında ideolojik tutumlarının göreceliliğini kabul etmekte zorlanıyorlar.

Bu konuyu gündeme getirdiğinizde tabii ki birçok ideolojik pozisyonun varlığını onlar da kabul ediyor; ama bütün o diğer pozisyonların bir biçimde 'gayrimeşru' olduğuna gerçekten de inanıyorlar. Ama daha da kritik olarak değişen dünyanın farklı ideolojik kalıplar içinde ürettiği kavram ve kabulleri kendi ideolojilerinin parçası olarak sunuyor ve böylece ona ezeli ve ebedi bir doğruluk atfetmek istiyorlar.

Bu gözlem günümüzde liberaller için de geçerli: Sovyetlerin yıkılmasından sonra tarihin sonunu müjdeleyen, yani olması gereken ideolojinin nihayet kendini kanıtladığına inanan liberaller, modernizmin günümüzün toplumsal meseleleri karşısında bir bütün olarak nasıl

başarısız kaldığını; ve bunun bizzat liberalizmin de yenilgisi olduğunu anlamakta zorlanıyorlar. Onlar hâlâ demokrasinin niçin liberalizmin içinde anlamlı olduğu tartışmasını yapadursun, postmodern durumun irdelenmesine dayanan entelektüel arayışlar insanları modernliğin dışında önkabullere dayanan bir zihniyetin eşiğine getirdi. Bu anlamda demokrat zihniyetin bir yönetim biçimi olan demokrasiyle fazla bir ilişkisi yok. Çünkü demokrasiyi farklı zihniyetler içinde yorumlamak mümkün. Diğer bir deyişle bugün klâsik hak arayışı ve vatandaşlık bağlamında söz konusu olan demokrasi tartışması yanında; bir de o demokrasinin hangi zihni temellere oturması gerektiği tartışması var. Ve demokratlık bu ikinci alanın konusu... Aynen liberallik gibi.

Dolayısıyla da bana geçenlerde yanıt veren Atilla Yayla'nın hâlâ "Mahçupyan demokrasiyi (yani bir yöntemi) ben özgürlüğü (yani bir değeri) merkeze oturtuyoruz demesi" konuyu anlayamadığının bir işareti. Daha önceki bir yazımda kendisini samimî olmaya davet ederken, konuyu anlamak istemediği varsayımını yapmıştım; ama galiba yanılmışım. Burada kasıtlı bir anlamama değil, anlayamama durumu var. Açıktır ki kastettiğim Yayla'nın akli kapasitesi değil... Ama bir ideolojinin içinden onu savunma amacıyla baktığınız zaman, söz konusu ideolojinin zihni temellerinin dışında kalan tartışmaları da ıskalayabiliyorsunuz.

Bu bağlamda liberal özgürlük anlayışı ile demokrat özgürlük anlayışının da birbirinden epeyce farklı olduğunu vurgulamakta yarar var. Liberaller modernlik çerçevesi içindeki özgürlüğe sahip çıktıkları için, liberal olmayanların özgürlük düşmanı olduğuna ya da özgürlükçü olan herkesin son kertede liberal olduğunu düşünmeye eğilimliler. Ne var ki özgürlük de birçok diğer kavram gibi belirli bir zihni yapı içinde şekillenir. Zihniyet değiştiğinde özgürlük kavramı yok olmaz ama anlamı ve içeriği farklılaşır... Örneğin bugün Paris varoşlarında liberal özgürlük var ama demokrat bir özgürlük ortamının yaşanmadığı açık. Katılımcılık Yayla'nın sandığı gibi özgürlüğe sadece hizmet eden değil, farklı bir zihniyete ait olduğu ölçüde özgürlüğün niteliğini değiştiren bir unsur.

Liberallik & Demokratlık Tartışması

Bunları bir kez daha zikretme şansını verdiği için Yayla'ya teşekkür ediyorum... Yazısının yarısını aramızdaki tartışmayı kaybeden tarafın ben olduğumu söylemek üzere kullanmasını da iltifat olarak alıyorum. Umarım okuyucunun bir bölümünü buna ikna etmiştir... Gerçeklikle baş etmekte zorlanan bir ideolojinin içinde düşünerek ayakta kalmanın zorluğunu dikkate alırsak, Yayla'nın kamuoyu nezdinde bir de bireysel tartışmalardan yenik çıkmasına doğrusu benim de gönlüm razı gelmez. İdeolojilerin yıpranma döneminde onun savunucularının da fazladan bir özgüven ihtiyacı içinde olmalarını anlayışla karşılamak lazım...

09.01.2006, Zaman

Etyen Mahçupyan'dan Özür Dilerim

Atilla Yayla

Total paradigmlar içinde düşünmeye ve dünyaya bu tür paradigmlar penceresinden bakmaya alışanlar, bu alışkanlıklarından kolay kolay vazgeçemezler.

Vazgeçtiklerini sandıklarında bile aslında bir başka total paradigmayı öncekinin yerine yerleştirerek yollarına devam ederler. Bunun ana sebebi, bu tür bir paradigmanın mutlak ve tam doğru olduğu ve hayattaki ve dünyadaki her şeyi açıklamaya muktedir bulunduğu kanaatini takipçilerine aşılması ve böylece, onları, anlama ve idrak kapılarının alternatif tezlere ve bilgilere kapatıldığı bir kafa konforuna alıştırmasıdır. Total paradigmlar insanlara birbirine eklemelenmiş düşünce özellikleri kazandırır. Bunlardan ilki, dünyanın mutlak anlamda iyiler ve kötüler diye ikiye ayrılması ve iyiyi total paradigmaya mensup olanların, kötüyü ise, dereceleri farklılaşmak üzere, geriye kalanların temsil etmesidir. İkinci özellik, total paradig-

maya inananların kendilerini diğer düşünen insanların tâbi oldukları sınırlılıklardan azade sanmasıdır. Onların anlama kabiliyeti sınırsızdır. Onlar içinde bulundukları dönemin şartlarının esiri olmadan bütün tarihi okuyup yorumlayabilirler.

Post Modernizme Total Teori Muamelesi Yapmak

Bu tür total paradigmalara en iyi örnek, kapalı ideolojiler olarak da adlandırdığımız ortodoks sosyalizm, nasyonal sosyalizm ve faşizmdir. Bu ideolojilerin hayattaki yansımalarının başarısız olması ve çökmesi, eskiden bunlara meftun olanları yeni arayışlara itmektedir. Ne yazık ki, bu arayış, bazen, daha esnek, daha mütevazı bir çizgiye geçmek yerine, tezleri farklı olsa bile, yine katı, mutlakçı, hakikat tekelsi, müsamahasız paradigma peşinde koşmaya dönüşmektedir. Ülkemizde bunun iyi bir örneği, eski hızlı sosyalistlerin, sosyalizmin çökmesinden sonra, arkaik bir pozitivizme dayanan bir Kemalizm'e kaymaları ve eskiden sosyalizm adına savundukları totalitarizmi bu sefer Kemalizm adına savunmalarıdır. Son yıllarda bazı yazarların bir ara entelektüel dünyayı kasıp kavuran, sonra gözden düşen post modernizme total bir paradigma muamelesi yapmaya başladıkları görülmektedir. Bu kimseler aslında sosyal düşünceye eleştirel anlamda katkısı bulunan ve büyük anlatıları reddeden post modernizmi tartışmayı dışlayan bir büyük anlatı olarak algılamaya meyillidir. Bu, kaba rasyonalist anlayışı, değer dayatmacılığını, belirli mahallî ve tarihî formların herkesi ve her dönemi bağlayıcılığını reddetme çizgisine ilginç ve yararlı katkılar yapan ve bu bakımdan liberal düşünceyle de zaman zaman çakışan veya hemfikir olan post modernizmin total bir paradigma gibi yorumlanmasına yol açmaktadır. Böyleleri, en azından yakın tarihi, modern ve post modern iki dönem olarak görmekte ve bütün kötülükleri ilkin, tüm iyilikleri ikincisine atfetmektedir.

Dünyaya Bakış Pencereleri

İnsanlar dünyayı belirli pencerelerden bakarak anlar ve değerlendirirler. Bu pencerelerden birine ideoloji veya zihniyet adını verebilirsiniz. Ne kadar isterseniz isteyin onu kullanmaktan ka-

çamaırsınız. Mises'in Tarihçi Okul için dediği gibi, teorik yaklaşımları reddeden bu tür ekollerin kendileri de, bir teoriyi, onu bilmeseler bile, mecburen kullanmışlardır. Dolayısıyla, her düşünen insan dünyaya bir pozisyonndan bakar. Bu birileri için meşru, diğlereri için gayrimeşru olamaz. Eğer bir pozisyonun/ideolojinin içinden bakmak bir mahkûmiyet anlamına geliyorsa bu herkes için böyle olmalıdır. Ancak total paradigma bağımlıları başkalarını zihinsel mahkûmiyetle suçlarken kendilerinin bu tür mahkûmiyetlerden azade olduklarını iddia edebilirler.

Benim dünyaya bakışında liberal düşüncenin etkili olduğu açık. Etyen Mahçupyan'ın anlayamadığı, bu pencerenin pencerelerimden yalnızca biri olduğu ve ontolojik problemleri çözmek, evrensel gerçekleri keşfetmek, bütün hayatı ve beşerî kurumları yeniden düzenlemek gibi fonksiyonlarının ve görevlerinin bulunmadığıdır. Post modernizme dayanan kimi yaklaşımlar Mahçupyan için hakikate ulaşmanın ve iyiyi gerçekleştirmenin yegâne aracı olabilir, ama benim açımdan liberalizmin böyle bir fonksiyonu yoktur.

Total paradigmalara inananların bir diğler özelliği de yeni bir paradigmaya geçince bütün değlerlerin ve kurumların temelden ve temelli değıştiğini veya değışmesi gerektiğini sanmalarıdır. Elbette değışim bir gerçekliktir; ama her zaman her şeyin değıştiği bir batıl inançtır. Her şey her an değışse veya değışebilse insani hayat mümkün olmazdı. Tarihe bu gözle bakıldığında insanların temel değlerle- rinde ve karşılaştıkları problemlerde onların mahiyetini tamamıyla değıştirecek kadar fazla değışiklik olmadığını kolayca görürüz. İnsani hayatı mümkün ve hatta anlamlı kılan sürekliliktir. Mahçupyan son yazısında onun hakkında kalem oynattığı için özgürlük kavramı üzerinden ne demek istediğimi anlatayım. Özgürlük, tarih boyunca temel insani değlerlerden ve dolayısıyla temel problem alanlarından biri olmuştur. Bu değerde bir ölçüde değışiklik olmuş olsa bile, bu, hiçbir zaman kavramı tamamıyla mutasyona uğratacak kadar geniş olmamıştır. Özgürlüğü her dönem ve her şart için tanımamızı, anlamamızı ve insani durumu özgürlük açısından tahlil etmemizi sağlayabilecek kavramsallaştırmalara ve analiz aletlerine sahibiz. Kısaca,

özgürlük modernitede başka, post modernitede başka değildir. Her yerde her zaman aynıdır. İlgili literatür ciddi şekilde incelenirse, tartışmaların negatif ve pozitif özgürlük kavramları etrafında döndüğü görülecektir. Bu yüzden, özgürlükle ilgili anlamlı bir tartışmayı ancak bu kavramlardan birine taraf olarak yapabiliriz...

Özgürlük Devamlı Değişiyor mu?

Temel bir değer olarak bileşenlerinde büyük bir süreklilik olmakla beraber, özgürlüğün hayatın akışı içinde yeni durumlar ve problemler açısından yorumlanması gerekebilir. Bir örnek vereyim. İfade özgürlüğü negatif özgürlüğün önemli türevlerinden biridir. Anlamı, bir kimsenin keyfi bir engelle karşılaşmadan ve başına "haksız" yere kötü bir şey geleceği erdişesine kapılmadan görüş ve kanaatlerini söz ve davranışla dışa vurabilmesidir. Antik Yunan'da bu meselâ vatandaşların siyasî ortamlarda serbestçe konuşabilmesi demekti ve tabî ki yoktu. Matbaa icat edilip seri kitap basımı yapılabilince ifade özgürlüğü kitaplarda nelerin yazılabileceğiyle ilgili bir boyut kazandı. Gazete çağı başlayınca, radyo ve sonra televizyon doğunca, arkasından internet devreye girince ifade özgürlüğü her seferinde yeniden tartışıldı ve yorumlandı. Ama unsurları hep aynı kaldı. Başka bir deyişle, özgürlüğün özü hiç değişmedi. Bu izah doğruysa, ifade özgürlüğünün modern dönemden post modern döneme bir değişiklik geçirmemiş olması gerekir. Benim bildiğim bu. Eğer geçirdiğine inanıyorsa, bunu ispatlamak ve değişikliklerin neler olduğunu açıklamak, yani özgürlüğün "anlamı ve içeriği"nin nasıl değiştiğini benim gibi inatçı negatif özgürlükçülere izah etmek Mahçupyan'a düşer.

Özür Dilemeliyim

Bir tartışmadan ille de galip çıkmak gibi bir derdim yoktur. Karşı taraftan da bir şeyler öğrenme imkânının varlığına inandığımı öğrencilerim ve okuyucularım bilir. Dostum, arkadaşım Mahçupyan'ı üzmemek ve silkelemek de özellikle zevk alacağım bir şey değil. Ancak, teessüfle ve tekrar belirtmeliyim ki, Mahçupyan'a yönelttiğim soruların ve eleştirilerin hiçbirine tatminkâr ve kaçak güreşmeyen, yani

anlamsız büyük anlatılara dayanmayan cevaplar alabilmış değilim. Alabilsem ve Mahcupyan'dan bir şeyler öğrenerek bazı görüşlerimi düzeltmek zorunda kalsam, bundan gocunmazdım. Galiba hatam, Mahcupyan'ın yanılmazlık makamında oturduğunu ve her şeyin mutlak ve kesin cevabını onda bulabileceğimi anlamamak oldu. Ne kadar da anlayışsızım. Bu hatadan ders almalı ve bir daha yanılmaz, üstün otoritelere meydan okuma küstahlığına düşmemeliyim. Etyen Mahcupyan'dan densizliğim için özür dilerim.

25.01.2006, Zaman

Özgürlüğün Sınırı Niçin Olsun?

Etyen Mahçupyan

Liberallerin sıkça tekrarlamaktan hoşlandıkları bir düstur var: 'Kendine yapılmasını istemediğin şeyi başkalarına yapma.' Bu bakışın kadim zihniyetler olan otoriterliğe ve ataerkilliğe kıyasla daha 'kabul edilebilir' olduğu söylenebilir.

Çünkü otoriter düzenlerde hiyerarşinin tepesinde yer alanlar 'kendilerine yapılmasını istemedikleri şeyi başkalarına yapabilirler'; ataerkil düzenlerde ise varlıklar kategorik olarak farklı ve hiyerarşik algılandığı için 'kendilerine yapılamayacak (bazı) şeyler (doğal olarak) başkalarına yapılabilir' Bu yaklaşımların hepsinde de ötekine yapılacak şeyin kıstası kendimizden veya kendi inanç sistemimizden üretilir. Hiçbirinde bizzat ötekinin ne istediği, ne hissettiği, ne algıladığı sorulmaz. İşte demokratiğin farkı da tam bu noktada... Çünkü sadece demokrat zihniyet altında 'başkalarına yapılacak şey'in ne

olup ne olamayacağı söz konusu başkası ile iletişim içine girmeyi, onu duymayı, dinlemeyi ve anlamayı gerektirir.

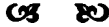
Bu yaklaşım farklılıkları özgürlüğün içeriğini de doğrudan etkiler. "Benim özgürlüğümün sınırı bir başkasının özgürlüğünün sınırında biter" şiarı tamamen liberal bir anlam dünyasının ifadesidir. Birbirinden ayrılmış, ayrılaşmış bireylerin birbirine 'dokunmayan' özgürlük alanları olması, hukukun bu özgürlük alanlarının sınırı üzerinde inşa edilmesi relativist zihniyet açısından son derece normaldir. Ama hayat bize bu bakışın ne denli naif olduğunu her geçen gün gösteriyor... Çünkü toplumsal yaşam özgürlük alanlarının iç içe geçtiği, üst üste çakıştığı ve dinamik bir biçimde her gün yeni taleplerle yeniden şekillendiği bir çerçeveyi ima eder. Burada sorun çözmek herkesin kendi özgürlük alanına çekilmesiyle mümkün olamaz; çünkü herkes kendi özgürlük alanını kendisine göre belirlemek ister. Dolayısıyla hakiki toplumsal çözümler ancak demokrat bir yaklaşım altında, yani konuşarak, ikna olarak ve bu süreç içinde değişerek ortaya çıkarlar. Liberaller için karşılıklı taviz vererek orta yolda buluşmak bir 'çözüm' sayılabilir. Ama tarafların gerçekten ikna olmadığı hiçbir 'çözüm' kalıcı değildir ve sorun kendisini yenik hissedenin güçlendiği noktada yeniden ortaya çıkar...

Zihniyetler arası farklılık özgürlüğün 'sınırı' bağlamında da geçerlidir. Örneğin son günlerde muhafazakâr kalemlerden 'ifade özgürlüğü dinleri tahkir etmek amacıyla kullanılamaz', 'düşünce özgürlüğü sınırları olan bir özgürlüktür' ya da 'sadece kendi fikir özgürlüğünüz dersiniz başkalarının özgürlüğü hiç kalmaz' mealinde eleştiriler okumaktayız. muhafazakâr insanların, başkalarının özgürlüğü kendi kutsallarına dokunduğunda itiraz etmeleri anlaşılır bir şey; ama bir liberalin 'siz de bizim peygamberimizi eleştirin' diyerek işin içinden çıkması da mümkün. Çünkü özgürlüğün sınırlanması bizzat özgürlüğü tanımlayan akidelerin içinden çıkarsa meşrudur ve liberal zihniyetin içinde kalırsanız özellikle ifade özgürlüğünün hiçbir meşru sınırlanma gerekçesini bulamazsınız.

Öte yandan özgürlüğün ataerkil bağlamda, yani kutsalla sınırlanması ise, kutsalı bulunmayan insanlar açısından hiçbir meşruiyet

taşımaz. Ne var ki dünyamız kutsal olanlarla olmayanları birlikte yaşamaya zorluyor... Bu durumda ancak özgürlüğün iradî olarak, bizzat öteki ile yaşama arzusunun sonucu olarak sınırlandırılması mümkün olabilir. Demokratlık ötekine razı olmak, ona hoşgörü göstermek değil; ötekini istemektir. Demokratlık farklılıkları bir 'zenginlik' olarak değil, insanca yaşamak için bir 'zorunluluk' olarak görür. Buna göre insanoğlu kendi dünyasını meşru bir biçimde kurmak için ötekine muhtaçtır ve özgürlük ancak ötekinin inancı, talebi ve anlayışı çerçevesinde ele alındığında herkesi kuşatan bir ahlâkın yolunu açabilir...

13.02.2006, Zaman

Liberalizmin Yüzeysellığı

Etyen Mahçupyan

Polemikler insanı muhakeme geliştirmeye zorladığı ölçüde hem onu sürdürenler hem de izleyenler için yararlı addedilebilir.

Ama polemikler aynı zamanda iki taraf arasında bir tür üstünlük mücadelesine de dönüşürse işin tadı kaçır. Bu durumda en doğru-su o tartışmayı yeni başlamış gibi ele almak, kişiliği ima eden sataş-maları bir kenara koyup tartışılan şeyin içeriğine yoğunlaşmaktır. Bir süreden beri Atilla Yayla ile sürdürdüğümüz polemğin de artık yenilenmeye ihtiyacı var. Bu nedenle Yayla'nın ilgili son yazısında kendimi 'yanılmazlık makamında' gördüğüme ilişkin sözlerini bir kenara koyabiliriz. İsim vermeden yaptığı 'postmodernizme total paradigma muamelesi yapanlar' kategorizasyonunun da analize yö-nelik fazla anlamlı bir kavramsallaştırma olmadığını söylemekle ye-tinelim. Hele bu kategoriye dâhil olanların, yeni bir laik dinin doğu-şunu ima edercesine yakın tarihteki tüm iyilikleri postmodernizme,

tüm kötülükleri ise modernizme yükledikleri savı, konumuzun iyice dışına düşüyor.

Ama şu kadarını söylemekte yarar var: Modernizm de, postmodernizm de benim hoşlandığım ideolojik konular değil. Beni ilgilendiren şey bu ideolojilerden ziyade modern ve postmodern durumların kendisi ve burada üremekte olan sorunların hangi zihniyet içinde ele alınması gerektiği. Söz konusu zihniyet olarak demokratlığı önerdiğim ve bu bakışın ne modernist ne de postmodernist olarak adlandırılmayacağı ise epeyce açık. Ancak toplumsal olgu ve yaklaşımları ille de modernizm veya postmodernizm biçiminde kategorize etmek gibi bir kaygınız varsa, o zaman zaten bu tür bir zihniyet analizinden uzaktasınız demektir...

Dolayısıyla Yayla ile tartışmamıza yeni bir soluk kazandırmak üzere bu yan konuları bir tarafa koyup, onun üzerinde durduğu ‘özgürlük’ meselesine geelim: “Özgürlük modernitede başka, post modernitede başka değildir” diyen Yayla’ya göre bu değer “bileşenlerinde büyük bir süreklilik” mevcut olup sadece “hayatın akışı içinde yeni durumlar ve problemler açısından yorumlanma” gereği söz konusu... Bu nedenle örneğin ifade özgürlüğünün tanımı ve içeriği aynı olmakla birlikte, matbaa döneminden gazetenin, televizyonun ve hele internetin geçerli olduğu günümüze doğru gelindiğinde hâliyle çok farklı yorumlar söz konusu olacaktır.

Anlaşıldığı kadarıyla Yayla için ifade özgürlüğü etrafındaki tartışmalar esasta teknik bir meseleye, teknolojiye nasıl uyum sağlanacağı konusuna gönderme yapmakta. Bu durumda acaba Yayla, Danimarka’da başlayıp başka Avrupa ülkelerine yayılan ‘karikatür krizi’ ile ilgili ne düşünüyor? Buradaki gerilimin teknik bir meseleden çok daha temelde bir zihniyet sorunu olduğu açık değil mi? Liberallerin yükselen hoşgörüsüzlüğünün liberalizmle hiç mi ilgisi yok? Yaşanan karşılıklı saldırganlık hâlleri iki toplum ya da iki din arasında değil, kendilerini seküler addedenlerle dindar addedenler arasında; çünkü bu iki grubun ifade özgürlüğü ve daha da temelde ‘özgürlük’ kavramına ilişkin özsel bir anlayış farklılığı var. Hat-

ta denebilir ki, farklı zihniyetlere sahip insanların özgürlük tanımı üzerinde hiçbir zaman anlaşması beklenmemeli. Aynı şekilde bugün liberallerle demokratlar arasında da özgürlüğün tanımında özsel bir farklılık mevcut, çünkü bu iki yaklaşımın epistemolojik arka plânı tamamen farklı. Toplumsal ilişki bağlamından kopuk bir bireyden hareket ettiğinizde, peygamberlerin karikatürünü çizmek ifade özgürlüğü olabilir; ama ancak toplumsal ilişki bağlamında bir bireyselleşme tasavvur edebilen demokratlık açısından durum ayrı değil...

Liberalizm kendi tanımlarını evrensel addettiği ölçüde, zihni-yetsel farklılıkları da teknik bir mesele ya da bir 'sapma' sanmaya eğilimlidir. Bu kişinin kabahati değil, ne yapalım ideoloji böyle...

03.03.2006, Zaman

Özgürlük ve 'Demokrat Zihniyetli'lerin Açmazları!

Atilla Yayla

Düşünce tarihinin en çetrefil kavramlarından biri özgürlüktür. Bunun hem kavramın kendinden hem de çeşitli felsefi-ideolojik pozisyonların kavramı kullanmasından kaynaklanan sebepleri vardır. Kavramın kendinden doğan sebeplerin en başında özgürlüğün tanımıyla değerinin birbirine karıştırılması gelmektedir. Bu, ortak bir tanıma ve düşünme ve tartışma için kullanışlı bir çerçeveye ulaşılmasını önemli ölçüde engellemektedir. İdeolojilerin ve felsefi-siyasî pozisyonların ya gerçekten değerli olduğuna inandığı veya şık görünmesine yaradığı için kavramı sahiplenmesi ve onu amaçları çerçevesinde kullanmak istemesi de özgürlük kavramının herkesçe kabul gören bir anlam kazanmasına mani olmaktadır. Şimdi bunlara, Türkiye’de, cılız da olsa, kendini “demokrat” veya “demokrat zihniyetli” olarak adlandıran ve başka herkesi adeta demokratlığın dışına atmaya çalışan bir iki ses eklenmektedir.

Bütün bu sıkıntılara rağmen, özgürlük tamamen izafi, her kişinin ve akımın tamamen farklı bir anlam verdiği, bu yüzden hakkında diyalog ve tartışma gerçekleştirilemeyecek bir kavram olma durumunda değildir. Özgürlükle ilgili felsefi birikimimiz hayli zengindir ve kavram unsurları ve türleriyle epeyce kristalize olmuş vaziyettedir.

Özgürleştiren Yaklaşımlar ve Tersii...

Şüphe yok ki, özgürlük kavramına en fazla sahip çıkan ve özgürlüğün savunulması ve kurumlaşmasında en büyük katkısı sağlayan, geniş anlamda, liberal düşünce geleneğidir. O kadar ki, liberalizm, bazen, haklı olarak, bir özgürlük teorisi olarak tarif edilmektedir. Özgürlük felsefesinde ana eksen olan negatif özgürlük geleneği yanında, onu tamamlama veya yenileme-reddetme iddiasıyla ortaya çıkan pozitif özgürlük geleneği de liberal filozoflar tarafından geliştirilmiş ve formüle edilmiştir. Ne var ki, pozitif özgürlük bazı noktalarda negatif özgürlüğün yani asıl özgürlüğün ta kendisinin terk edilmesini sağlayacak yorumlara uğratılmıştır. Nitekim, pratikte özgürlüğü katleden birçok teori-ideoloji bir tür pozitif özgürlük adına bunu yapmıştır. Ülkemizden güncel bir örnek vermek gerekirse, dar bir baskıcı Kemalist tabaka başını örtenlerin özgürlüğünü güya onları özgürleştirmek adına çiğnemektedir.

Özgürlük zevkli ve çok öğretici bir tartışma konusudur. Ama, nevi şahsına münhasır ve tekerci “demokratlar” özgürlüğün ne olduğunu ve liberallerin özgürlükle başını anlamamaktadır. Konuyla ilgili kavramsal çerçeveyi ve felsefi birikimi ya reddetmekte veya bir kalem darbesiyle geçersiz hâle getirdiğini zannetmektedir. Daniel Klein’in John Gray için bir makalesinde dediği gibi önce bir “hasır adam” imal etmekte sonra da onu topa tutmaktadır.

Bu tavrın tipik bir örneği, son zamanlarda karşımıza çıkan, Kant tarafından “Kendine yapılmasını istemediğin şeyi başkalarına yapma” şeklinde ifade edilen düsturla ilgili akıl ve mantığı çöpe atan yorumlardır. Bu yorumlara bakılırsa, bu düstur, “otoriterlik” ve “ataerkillik” kadar olmasa da, yanlış veya yetersizdir. Ayrıca, “başkası ile iletişim içine girmeyi, onu duymayı ve anlamayı” engellemekte-

dir. Bu mantıksız, haksız ve zorlama yorumun sağlıklı bir kafadan nasıl çıkabileceği araştırmaya değer bir konudur. Bu ilke, bir temel ahlâk ilkesidir ve birçok filozof tarafından benimsenmiş ve işlenmiştir. Meselâ, Adam Smith, aynı şeye, “sempati ilkesi” adını vermiştir. Bu ilkenin fonksiyonelliği de mantıklılık ve anlamlılığı da ortadadır. Bir insanın en iyi tanıdığı insan kendisidir. Başkaları hakkındaki bilgilerimiz, ne kadar iyi gözlemci olursak olalım, onlarla ne kadar çok diyalog kurarsak kuralım, kendimizle ilgili bilgilerimizden daha fazla olamaz. Biz kendimizi gözleyerek başka insanların ne hissettiğini, ne düşündüğünü anlama yolunda büyük mesafe kat ederiz. felsefi düşüncede buna içe bakma yöntemi adı verilmektedir. Bu yöntem yüzlerce yıldır kullanılmış ve çok yararlı olmuştur. Şüphesiz, bir “demokrat zihniyetli” onu anlayamadı diye tardedilmeyecek ve bundan sonra da kullanılacaktır.

Ayrıca, bir insanın bu düstura bağlı kalması, onun başkalarıyla diyalog kurmasını ve onları anlamasını asla engellemez. Bunlar birbirinin alternatifi değil tamamlayıcısıdır. Kendini anlamayan, kendindeki insanı göremeyen ve keşfedemeyen insanın başkalarıyla iletişime girmesi, onları duyması, dinlemesi ve anlamaya çalışması da -eğer imkânsız değil ise- çok zordur. Biz başkalarını anlamak isteriz çünkü kendimiz anlaşılacak isteriz. Kendimizi anlamamız başkalarını anlama sürecinin giriş kapısıdır.

“Liberal anlam dünyası”nın özgürlüğün mahiyetini anlamada ve sınırlarının ve olacağını belirlemede yetersiz olduğu yollu iddialar olsa olsa iddia sahibinin liberal anlam dünyasını anlamada yetersiz veya isteksiz olduğunun işareti olabilir. Ne özgürlük bilgisi birikimi ne de liberal teori ilgilendiği her şeyin tam ve kesin açıklaması yapabilmıştır. Bildiğim kadarıyla, böyle bir iddiaları da yoktur. Ama, açıklayabildikleri epeyce şey vardır. Buna karşılık, “demokrat zihniyet” adı verilen bakışın açıklayabileceği fazla bir şey olmadığı şimdiye kadarki performansından anlaşılmaktadır. Nitekim, bundan dolayı olsa gerek, “demokrat zihniyetli”lerin retoriği “öyle olabilir”, “böyle olabilir”, “ikna edilir”, “ikna olunur”, “iç içe geçer”, “çok ça-

kışır” gibi muhtevası olmayan sözlerle dolu cümlelerin bir adım ötesine geçememektedir.

Daha da kötüsü, yöntemi öz zanneden bu sözüm ona “demokrat” bakışın bir otoriteryenizmi ve şiddetle eleştirdiği bir mutlak relativizmi ve hatta nihilizmi bağrında barındırıyor olmasıdır. Otoriteryenizmi, bireyin cemaate kurban edilmesinden kaynaklanmaktadır. Keza, benim başkasından öğreneceğim hiçbir şey yoktur, benden önceki bütün düşünce birikimi hükümsüzdür, herkes yanılmıştır ben asla yanılmam tavrı da otoriteryen kişiliğin bir yansıması olarak görülebilir. Lafta “demokrat” zihniyetin nihilizmi ise, insani gelişimin nasıl olduğunun kavranamamasından kaynaklanmaktadır. İnsanı hayat, hem maddî hem manevî anlamda, birikimliliğe ve sürekliliğe dayanır. Değer taşıyan varlıklar olarak insanlar, atalarından değer sistemleri devralırlar ve bu sistemleri aynen ya da şu veya bu ölçüde geliştirerek ve değiştirerek sonraki nesillere devrederler. Hiçbir nesil, hiçbir tekil insan, kendi değer sistemini sıfırdan ve sırf kendi gayretiyle yaratamaz. İletişimle, etkileşimle, diyalogla başkalarını ikna ederek veya başkalarının ikna edilerek ve bir yerde uzlaşmaya vararak bir nesil içinde sıfırdan bir değer sistemi yaratılamaz. Bunun mümkün olduğunu sanmak her türlü değeri reddetmek, yani nihilizme yelken açmaktır.

Sözde Demokratlara Bir Çift Söz...

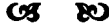
İnsanlar bir değer sistemi içine doğar ve erişkin hâle gelene kadar bu değerleri içselleştirirler. Pek az kimse bu değerlerin bilinçli olarak ayırdındadır, bu değerler çoğu zaman sıradan davranış kuralları olarak izlenirler. Bunu beğenmeyebiliriz, ama değiştiremeyiz. Bu bize bir anlamda dışardan belirlenmiş olma özelliği verir; ama, bunun alternatifi hiç belirlenmeme veya kendi kendimizi yüzde yüz belirleme değildir, başka bir belirlenme sistemine tâbi olmadır. Bu şekilde belirlenmişliğin zararları elbette olabilir, ama büyük faydaları da vardır. Başka türlü insan olamayız. İletişim ve müzakere hiçbir şekilde her alanı kapsamaz ve her şeyi değiştiremez. Meselâ, tarafların hepsi anlaşsa bile, insan öldürmenin meşru ve makul bir davranış olarak

kabul edilmesi sağlanamaz. Dolayısıyla, her şey yaşayan insanların müzakeresi sonucunda varacakları uzlaşmaya bağlıdır, her şey her an değiştirmektedir demek, farkında olmadan mutlak relativizmi ve dolayısıyla nihilizmi savunmaktır.

Liberallerin özgürlüğün sınırları olması gerektiğini söylemeleri boşuna değildir. Asıl boşuna olan, herkesin, her an müzakereye istekli ve açık olduğunu ve her müzakerenin herkesi tatmin edecek bir sonuç vereceğini sanmaktır. Müzakerenin olması bile onu düzenleyen, önceden belli kuralların mevcudiyetine bağlıdır. Zayıf olan vardır, kuvvetli olan vardır. Değerlerden ve önceden var olan kurallardan bağımsız müzakerenin kuvvetlinin zayıfa egemen olmasıyla sonuçlanması muhtemeldir ve dünya tarihi bunun örnekleriyle doludur. Bu yüzden, liberaller, özgürlüğün çoğu hukûka giren genel ve soyut bir kurallar sistemi çerçevesinde özgürlük olarak anlaşılmasını isterler. Ve, mükemmel olmasa da, sözde “demokratlar” gibi her problemin mutlak çözümünü bulmuş rolü yapmak yerine, hayli işlerliği olan ve özgürlükle azamî ölçüde bağdaşır kriterler ve çerçeveler geliştirirler.

“Demokrat zihniyet”liler, benim gibi sıradan insanlara, özgürlüğün ne olduğunu, hangi unsurlardan oluştuğunu, hangi siyasî ve ekonomik sistemle tesis edilip nasıl yaşatılabileceğini öğretseler iyi olacak. Malûm, bilmemek değil öğrenmemek ayıp. Bana özgürlüğün bir harfini olsun öğretecek bir “demokrat zihniyetli” arıyorum...

04.03.2006, *Zaman*

Liberallik ve Demokratlık

Etyen Mahçupyan

İdeolojiler genellikle iyi tanımlanmış bir bilgi kuramına ve bu algılaşmanın uzantısı olan bir zihniyete otururlar.

Tutarlı bir önermeler bütünü üretmelerinin ve zamana dayanmalarının sırrı da buradadır. Ancak dünyanın genel zihni kabullerinde bir değişim yaşandığında, eskiden revaçta olan zihniyetin içinde şekillenmiş olan ideolojiler de zor durumda kalır. Bugün liberalizmin ve sosyalizmin (ve tabii sosyal demokrasinin) yaşadığı sıkıntının kaynağı da, söz konusu ideolojileri anlamlı kılan modern algılaşmanın yıpranması. Buradaki sorun bu ideolojilerin iç tutarlılığı ile ilgili bir zaaf değil, modernliğin günümüz sorunlarına çare olamaması ve modern ideolojilerin de modernliğin dışına çıkan bir bakış geliştirememeleri. Ancak bu 'geliştirme'nin yapay ve pragmatik eklemelerle yapılması da mümkün değil, çünkü o durumda ideolojilerin iç tutarlılığını sürdürmek ve dayandıkları bilişsel altyapıyı korumak

mümkün olmaz. Diğer bir deyişle dünyanın değişmesine ve başarısız kalınmasına rağmen, bir ideolojinin ille de korunmaya çalışılması, sonuçta söz konusu ideolojiyi kadük edebilir...

Bugün kendilerine 'liberal demokrat' diyen birçok insan da bilmeden bu kadükleşme sürecine hizmet etmekte. Çünkü liberallikle demokratiğin birbirinden tamamen ayrı bilişsel temelleri var ve bu iki kelimeyi yan yana getirmek liberalizmi kurtarmaya yetmiyor. Kısaca ifade edersek, liberallik insanlar arasındaki 'mesafe'yi korumaya dayanan, onlar arasındaki iletişimi zorunlu kılmayan bir ideoloji... Oysa demokratiğin bu 'mesafe'nin her iki taraftan kapatılmasını talep eden, insanları bireysel kararlarında bile ötekileri dikkate almak zorunda bırakan bir ideoloji... Olayın felsefi temelini bilmeyen, anlamayan veya anlamak istemeyenler için yakınımızda somut bir örnek de var: Paris banliyösündeki şiddet olaylarının algılanması... Birikim dergisinin Aralık 2005 sayısında Nilgün Toker konuyu açıklığa kavuşturan, liberalizmin demokratiğin bir yana, nasıl milliyetçilikle dirsek temasında olduğuna dair olağanüstü bir pasaj yazmış: "Yurttaş olmayı, soyut haklara sahip olmaya indirgediğinizde (ve) bu haklara sahip olmak bakımından eşitlediğiniz toplumu farklı parçalara ayırıp farklı nesnelliklere kapattığınızda; bu parçaların birbiriyle ilişkisi bizzat bu 'ayırın' tarafından baştan itibaren bir 'başkalık' olarak kurulduğundan, bu ilişki bir ilişkisizlik, daha doğru bir terimle 'karışmama' olarak kurgulanmıştır denilebilir.

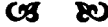
Gettonun/banliyönün hakikati bu karışmama hâlinde yatar. Burada karışmaması istenen dışardakinin içeriye girmemesi, gettonun merkeze yayılmaması, ulusun homojen kimliğinin bozulmamasıdır... İki yurttaş olma hâli arasındaki fark, birisinin diğeri tarafından gerçekte yurttaş olarak kabul edilmediği bir büyük nesnellik, hatta varlık boşluğu yaratır. Burada ayırım, haklara sahip olma bakımından bir ayırım değil, hakları gerçek kılma kapasitesi bakımından bir ayırımdır."

Toker'in sözünü ettiği ayırım tam da liberallikle demokratiğin bir diğerdinden farklılaştıran temel ayrıma işaret ediyor: Liberaller için

Liberallik & Demokratlık Tartışması

hakların ve onları kuşatan bir ulusal hukukun varlığı ideal bir toplumun yeterli önkoşulu... Buna karşılık demokratlar için hakların ve hukukun toplumsal katılım içinde üretilip sahiplenilmesi ve 'gerçek kılınması' yani somut olarak gündelik hayata yansımaları gerekiyor. Aksi hâlde kendimizi bir 'toplum' veya 'ulus' sansak da, gerçekte sorunlara bağımlı hâle gelen, dağılmaya yüz tutan, parçalı bir yabancılaşma hâlini ifade ederiz... Paris banliyösündekiler liberal bir düzende liberal haklara sahip olarak yaşıyorlar; ama ihtiyaçları soyut haklar değil, hakların kendi yerellerinde ete kemiğe bürünerek üretildiği demokrat bir düzen...

05.03.2006, Zaman

Keçiboynuzu ve ‘Demokrat Zihniyet’

Atilla Yayla

Etyen Mahçupyan ile *Zaman* sayfalarında sürdürdüğümüz tartışmada ben muarızımın argümanlarını ele alıp çürütmeye ve karşı tezleri ileri sürmeye çalışıyorum; o ise, sanki tezlerinin çoğunu çökertmemişim gibi, aynı şeyleri benzer ifadelerle tekrarlıyor.

Sorularıma ve eleştirilerime doğrudan cevap verme zahmetine neredeyse hiç girmiyor. Bu, sözüm ona tartışmamızı, benim için, keçiboynuzu çiğnemeye çeviriyor. Bir gram tat almak için bir kilo keçiboynuzu çiğnemek zorunda kalıyorum. “Mahçupyan’ı liberal düşünce hakkındaki fantezileriyle baş başa bırakmak daha iyi olmaz mı, acaba?” diye bazen kendi kendime soruyorum. Ama, sağ olsun, o, eline geçen her fırsatta, mesnetsiz salvolarını sürdürüyor. O kadar ki on beş günde bir yazabildiğim için, bazen, daha bir önceki yazısına cevap yetiştiremeden, ikinci, üçüncü yazısıyla karşılaşabiliyorum.

Liberallik ve Demokratlık Üzerine

Mahçupyan'ı, evvelki yazılarımda, demokrasinin bir ideoloji olmadığı yolunda ikaz etmiş ve kimsenin demokrasiyi ideoloji olarak almadığı tarzında bir cevap almıştım. Bu gerçek henüz zihnine nüfuz edememiş olmalı ki, demokrasiye ideoloji muamelesi yapmaya tam gaz devam ediyor. "Liberallik ve demokratlık"ı, yine, sanki iki farklı ideolojik pozisyona işaret ediyorlarmış gibi kullanıyor. Böylece demokratlığı tekeline alıyor. Maalesef, belki bu sefer anlatabilirim diye tekrarlamak zorundayım: Liberalliğin alternatifi demokratlık değil, başka bir ideolojik pozisyonudur. Demokratlığın, yani siyasî katılımın, kararların müzakere yoluyla, çok kişi tarafından ve belirli demokratik prosedürlere uyarak alınmasının zıddı, kararların tek kişi veya dar bir azınlık tarafından ve kararlardan etkilenebileceklerin katılımı olmadan alınmasıdır. Yani otoriteriyenizmdir.

Bir liberal demokrat olarak benim insanların ve insan gruplarının iletişim kurmasına, birbirini anlamaya çalışmasına, birbirinin ihtiyaç ve taleplerine önem vermesine, ortak kararlar almasına ne itirazım olabilir ki? İnsanlar zaten yüzyıllardır bunları yapmaktadır. Bu, insan doğasının ve insanın yaşama tecrübesinin bir gereği ve sonucudur. Yapılması gereken, bunu yeni bir icatmış gibi sunmak yerine etkileşimin ve ortak karar alışın genel kurallarını teşkil eden çerçeveye saygı göstermek ve gerisini insanlara bırakmaktır. Bunu aşmak, insanları gerektiğinde zorla ve istenilen biçimde temasa ve iletişime geçirmeye kalkmak, bir tür toplum mühendisliğine soyunmaktır.

İlk Olarak Liberalizmi Anlamalı

Mahçupyan'ın liberal tezlere iddialı fakat temelsiz eleştiriler getirmesinin muhtemel sebeplerini tahmin ediyorum. İlki, liberalizmin muazzam birikiminden yeterince yararlanmamaktır. Homojen bir bütün olmayan liberal düşünce, sosyal/modern liberallerden klâsik liberallere ve nihayet anarko-kapitalistlere kadar uzanan zengin çeşitliliğe sahip bir yelpazedir. Bu yelpazenin değişik yerlerinde bulunanlar bazı noktalarda uzlaşıp diğer bazılarında farklılaşabilmektedir.

Mahçupyan'ın büyük darbeler zannettiği eleştirilerinin çoğu faşistler, *neo-con*lar, nasyonal sosyalistler ve komünistler tarafından da dile getirilmiş ve hem teorik hem pratik olarak çürütülmüştür. Liberal anlam dünyasından haberdar biri için Mahçupyan'ın fiskeleri bazen komik, bazen tuhaf, ama her hâlükârda basittir. Liberal düşüncüyü, onu işleyen ve geliştiren yazarların büyük eserlerinde anlatılan ve dünyada realize edilen biçimiyle değil, görmek istenilen ve karikatürize edilen biçimiyle eleştirmek bazı çevrelerde yaygın bir tavidir. Mahçupyan da bunu yapanlar kervanına katılmaktadır. Söz gelişi, Mahçupyan'ın liberallerin soyut birey fikrinden hareket ettiği iddiasına bakalım. Kim, hangi liberal filozof(lar) bunu demiş? Diyenler varsa ne için demiş ve hangi kuralları ve kurumları soyut birey tiplmesine dayandırmış? Bunların cevabını Mahçupyan'da aramak boşuna. Şu ifadeye bakın, "kısaca ifade edersek, liberallik insanlar arasındaki 'mesafe'yi korumaya dayanan, onlar arasındaki iletişimi zorunlu kılmayan bir ideoloji". İnsan "hayrola!" demeden edemiyor. Nasıl olur da insanların dil, din, etnisite, cinsiyet, kültür ve sosyal köken farklılıklarından dolayı negatif ayrımcılığa tâbi tutulmamasını ve bunun hukukun esasî hâline getirilmesini isteyen bir yaklaşım insanlar arasına mesafe koymayı hedef alır? Ayrıca, "iletişimi zorunlu kılmak" da ne demek? Buradaki "zorunluluk" bir otoriter zihniyet yansıması olmasın?

Mahçupyan liberal düşüncenin özgürlükle ilgili zengin birikiminden nasiplenmemekte çok kararlı. O yüzden, benim ifade özgürlüğünü sadece teknik bir mesele olarak gördüğümü iddia ediyor. Liberaller özgürlüğü bireyle ilgili, sosyal ortamda doğan, herkesin eşit derecede sahip olması gereken, keyfi engellenmenin yokluğu olarak anlaşılması ve başka bir bireye hak ihlali yapma yoluyla zarar verilmedikçe sınırlanmaması gereken bir değer, bir hak olarak görür. Sormak istiyorum Mahçupyan'a, özgürlüğün bu unsurlarının hangisi, nasıl değişmiştir? Veya, "demokrat zihniyet" in özgürlük anlayışı bu unsurların hangilerini ve niçin reddetmektedir? Mahçupyan bir taraftan "özgürlük niye sınırlı olsun?" diye soruyor, diğer taraftan yazdığı gazetenin muhafazakâr okuyucularına karikatür krizi üze-

rinden pas atarak ifade özgürlüğünün sınırlı olmasının gerektiğini söylüyor. İfade özgürlüğünün kutsallıklarla ve yaygın ortak değerlerle ilişkisinde sorun yaratan olaylara ilk defa rastlamıyoruz. Antik Yunan'da Sokrates de sitenin değerlerini eleştirmekten yargılanmış ve ölüme mahkûm edilmişti. İnsanlık elbette bu olaydan ders aldı ve ilkelerini geliştirdi. İfade özgürlüğü, liberallere göre, titizlikle korunması gereken bir değerdir. Şüphesiz, bu, ilgili her problemin otomatik çözümünü sağlayacak sihirli bir formüle sahip olduğumuz anlamına gelmez. Problemler yaşandıkça özgürlük felsefesi ve özgürlükleri uyumlulaştırma bilimi olan hukuk bu sorunu daha iyi çözmeye yaklaşacaktır.

Liberalizm ve 'Demokrat Zihniyet'

Mahçupyan'ın ikide bir liberal düşünceye çatmasının bir diğer sebebi, böyle yapmanın pratik yararı olsa gerektir. Henüz ne olup ne olmadığı belirsiz, kopuk ve tutarsız fikir kırntılarının bir kavram çarpıtmasıyla adlandırılması olmanın ötesine geçememiş olan "demokrat zihniyet"i insanlığın entelektüel/felsefi birikiminin en büyük parçası olan liberalizmle zıtlştırmanın pratik faydaları çoktur. Böylece kimileri, "demokrat zihniyet"i, dallanmış budaklanmış, derin, iyice işlenmiş felsefi kökleri olan, ideolojilerin alanına giren temel beşerî problemlere sözelimi liberalizmden daha iyi çözümler getirmiş bir yaklaşım zannedebilir. Ama, böyle düşüneceklerin sayısının çok olmayacağını tahmin edebilir ve bu yola girenlerin kısa bir süre sonra tatminsiz kalacağından emin olabiliriz. Mahçupyan, "demokrat zihniyet"i gerçekten işlemek ve geliştirmek istiyorsa liberalizmi ötekileştirmek yerine kendi tezlerini açıklamaya çalışması daha iyi ve daha dürüst bir yoldur.

Anladım, liberalizm bunalımdadır, yüzeyseldir, epistemolojisi sorunludur, hatta 1980'lerin sonunda asıl çöken sosyalizm değil, liberalizmdir! İyi ama, bu, "demokrat zihniyet" diye alternatif bir ideolojinin mevcut ve liberalizmden üstün olduğunu göstermez. Sahi, şu "demokrat zihniyet"i biraz açsak. "Demokrat zihniyet"e göre temel beşerî birim nedir? Birey ile cemaat ve toplum arasında nasıl bir ilişki

vardır? Bireyin hak ve özgürlükleri cemaat-toplum tarafından çiğnenirse ne olacaktır? “Demokrat zihniyet” birbiriyle “mesafeyi” daraltmayan bireylere ve gruplara ne yapacaktır? Temel değerleri nelerdir? Bu değerler nasıl doğmakta ve meşrulaştırılmaktadır? Bu zihniyet insanlar arasında özgürlük konusunda hiç uzlaşma olmayabileceğini kabul ettiğine göre özgürlük diye bir değer olmayacak mıdır? İnsanlar ne tür kararlar için iletişim kurmalı ve etkileşime girmelidir? Hangi kararlar bireysel alanda kalmalı, hangileri kolektif alanda dâhil edilmelidir? “Demokrat zihniyet”e göre en iyi yönetim biçimi nedir? “Demokrat zihniyet”in demokrasi anlayışının liberal ve illiberal demokrasiyle değerler, kurumlar ve süreçler açısından benzer ve farklı yönleri nelerdir? “Demokrat zihniyet”çi demokrasi hangi kurallara ve kurumlara dayanacak ve nasıl oluşturulacaktır? Bu demokraside hâlâ kuvvetler ayrılığına, anayasal koruma altına alınmış birey haklarına, anayasal yönetime, serbest piyasa ekonomisine yer ve ihtiyaç olacak mıdır?

Mahçupyan, bu sorulara cevap lütfetme zahmetine katlanırsa, “demokrat zihniyet”ini daha iyi geliştirebilir. Ben de, böylece, keçi-boynuzu çiğniyormuş gibi hissetmekten kurtulabilirim.

23.03.2006, *Zaman*

Liberalizm Topluma Niçin Dokunamaz?

Etyen Mahçupyan

Karikatür krizinin yaşandığı günlerde hukukçu Zühtü Arslan liberalizmin hareket alanını çizen tespitler yapmıştı.

Yorum sayfasında çıkan makalesinde eleştiri ile hakaret arasındaki çizginin belirsizliğinden hareketle “buradaki hassas dengenin” sağlanmasının önemini vurgulamıştı. Öznelliğin nasıl ele alınacağına dair olan bu mesele her ideolojinin kendine göre ‘çözüm’ üretmesini gerektiriyor. Örneğin demokratlar için eleştiri ile hakaret arasındaki çizgi her şeyden önce muhatabınızın olayı nasıl algıladığıyla ilgilidir. Dolayısıyla malum karikatürler eleştiri değil, hakaret sınıfına girer. Liberaller ise soyut birey haklarına dayanan soğuk bir hukukun tüm insanları eşit olarak kuşattığını varsayarlar. Bu nedenle de Avrupa’daki bütün liberaller bu karikatürleri ifade özgürlüğü bağ-

lâmında doğal bir eleştiri olarak aldılar. Demokratlar için asıl değer birlikte yaşamının koşullarının birlikte üretilmesidir. Liberaller için ise diğer insanlardan ayrı olarak ele alınan evrensel bireyin özgürlüğü...

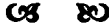
Zühtü Arslan'ın aynı makalede bir diğer ilginç tespiti de şuydu: "Liberal anlayış başkalarının kutsallarına saygı duymayı değil, başkalarının kutsallarını seçme ve koruma hakkına saygıyı gerektirmektedir." Diğer bir deyişle siz istediğiniz kutsalı seçmekte ben de onu istediğim gibi 'eleştirmekte' serbestim. İsterseniz siz de benim kutsalımı 'eleştirerek' karşılık verebilirsiniz... Bu anlayışta bir dünyanın sağlıklı bir toplum üretmesinin önkoşulu herkesin liberal olmasıdır. O zaman sorun çıkmaz ve herkes kendi alanına ve haklarına razı olur. Nitekim liberalizm de zaten herkesi liberal varsaymaktadır. Farklı ideolojilerin varlığı kabul edildiğinde bile, bu ideolojilerin farklı zihniyetlere oturdukları, dolayısıyla farklı değerlerden beslendikleri göz ardı edilmekte ve sanki herkes liberalizmin 'üst' kurgusuna uygun bireyler olmak zorundaymış gibi davranılmaktadır. Buna karşılık demokratlık başkalarının kutsalını felsefi anlamda kendi kutsalıyla bütünleştirir. Çünkü demokratlık kendi kutsalınızın bir öznel tercih olduğunu ve diğer öznel tercihler karşısında hiçbir kategorik üstünlük taşımadığını kabul etmenin ötesinde, diğer kutsalla ilişki aramayı da gerektirir...

Bu tespitler liberalizmin niçin topluma ve gerçek insana dokunmadığını, onu anlamadığını, insanlığı ilişkisizlik üzerinden soyut bir norma mahkûm ettiğini ortaya koyar. Nitekim Atilla Yayla'ya bakılırsa liberaller kendilerini "gözleyerek başka insanların ne hissettiğini, ne düşündüğünü anlama yolunda" çaba göstermekte. Yani Yayla kendisine bakarak beni anlayacağını düşünüyor. Nitekim karikatürleri çizenler de muhtemelen kendilerine bakarak 'doğru' İslamîtavrı bildiklerini vehmediyorlardı. Eğer birbirimize benzesek, yani hepimiz liberal olsak belki Yayla'nın anlama çabası bir miktar yararlı olurdu. Ama biz birbirimize benzemiyoruz ve gerçek konuşma ihtiyacı birbirine benzemeyenler arasındadır. Nitekim demokratlığın günümüz dünyası açısından gereği de burada. Çünkü dünya

konuşmayı unutmuş durumda... Hatta liberalizm sayesinde konuşmanın gereksizliği bile savunulabilmekte...

Liberaller konuşmayı hep 'müzakere' olarak algılıyor ve birinin galip çıkacağı bir çekişme sanıyorlar. Çünkü liberaller gerçekten de böyle davranıyor, karşılıklı tavizle geline bir uzlaşmadan ötesini hayal dâhi edemiyorlar... Oysa demokratlar için konuşma kazanılacak bir müzakere değil, karşıdakini anlamak üzere yürütülen bir arayıştır. Her iki tarafın da demokrat bir kültürde buluşması, her iki tarafın da değişimini ima eden bir ortak bakışın sinerjisini ima eder. Sağlıklı birlikteliklerin önkoşulu da budur, herkesin kendine bakıp ötekini sanal olarak ürettiği bir liberal dünyanın soyut bireyselliği değil.

14.04.2006, Zaman

Liberalizmin Krizi

Etyen Mahçupyan

Her ideoloji bir tür kurtarıcı olarak ortaya çıkar ve kendisini bu misyon üzerinden meşrulaştırır. Kendinden önceki anlam dünyası içinde yaşanmakta olan haksızlıkları ve çarpıklıkları ortadan kaldırma, insanlığın 'gerçek' niteliğine yanıt veren bir düzen kurma hayalidir bu...

Liberalizm de böyle oluştu. Modernite ve aydınlanma ile birlikte şekillenen bu yaklaşım, eski dünyanın ataerkil, cemaatçi sosyal yapısını kırmanın yanında, insanların kafasının içini de özgürleştirme iddiasındaydı. Nitekim bugün vazgeçilmez saydığımız 'seküler rasyonel birey' böyle doğdu. Şimdi karşımızda ne istediğini bilen, huralelere kapılmayan, farklı istekleri arasında dengeler kuran, fikirleri arasında bütünsellik olan yeni bir insan vardı. Bu 'bireyleşmiş' insandan yola çıkan toplumsal yapılar kendiliğinden çoğulcu bir nitelik

arz edecek, çeşitlenmiş ancak eşdüzeyle toplum ise eşitlikçi temele oturan bir karar mekânizmasıyla, yani 'demokrasi' ile taçlanacaktı...

Liberaler bu pembe ütöpik hayalin derinliklerine girme şansını bulamadan karşılarında otoriter zihniyete geri dönüşü ima eden, modernliği kolektivist bir temelde yeniden tanımlamak isteyen sosyalizmi buldular. Böylece liberal literatür sosyalizmle olan mücadele içinde şekillendiği ölçüde, liberalizmin rakibine olan üstünlüklerinin sergilenmesini ön plâna çıkardı. Liberalizmin kendi iç ideolojik tutarlılığının sınanması ve daha önemli olarak gerçeklik karşısındaki performansı göz ardı edildi. Oysa ta başından beri sol kanadın hiç de yabana atılamayacak eleştirileri vardı. Örneğin liberalizm gerçek dünyanın güç dengelerini dikkate almayan sahte bir eşitlikçiliği savunarak haksızlıkları meşrulaştırmaktaydı; bireye atfedilen rasyonnellik bir tür avutma işlevi görürken, dünya büyük iktisadî ve siyasî aktörlerin rasyonalitesine tâbi olmaktadır; her biri 'biricik' olan bu bireylerin dünyasında ortak bir toplumsal ahlâkın yerleştirilmesi ise neredeyse imkânsızdı...

Solun kendi ekonomizm takıntısı nedeniyle işin daha ziyade güç dengesizliği tarafına ağırlık vermesi ise liberalizmin işini kolaylaştırdı. Sosyal devlet kavramı bu sayede doğdu ve refahın yükselmesiyle birlikte de sosyalizmi alt eden bir performans üretti. Ne var ki liberalizmin felsefî temeli açısından aşıl topuğu ahlâk meselesi ve ona bağılı olarak toplumsallaşma sorunsalıydı. Liberal toplumlar bu sorunu liberalizmin içinden değil, milliyetçilik üzerinden çözdüler; daha doğrusu çözdüklerini sandılar. Bir millete dâhil olmanın getirdiği bir tür ahlâksal temeli paylaşırken, aynı marşı bir ağızdan söylemekten kutsal anma günlerinin gereğini yapmaya, vergisini ödemekten vatana için ölmeye varan geniş bir ahlâkî çerçeve ortaya çıktı.

Böylece 'öteki' milletin dışında birileri olarak tanımlanırken, liberal toplumun da dışına sürülmüş oldu. Bütün özgürlükçü ve hoşgörülü tavrına karşın, liberaler aslında ancak kendilerine benzeyen insanlarla birlikte bir toplum tasavvuru geliştirebildiler. Diğer bir deyişle 'seküler rasyonel birey', millî bir çerçeve içinde 'seküler rasyonel vatandaş' hâline geldi.

Liberallik & Demokratlık Tartışması

Dolayısıyla da bugün bu tarumun dışında kalan insanlara liberal sistemde yer bulunamıyor. Onlar yabancı... Hele Müslüman iseler; yani sekülerleşmemiş, rasyonelleşmemiş bir var olma hâlinin taşıyıcısı iseler, onları Fransız veya Alman olarak tahayyül etmek son derece güç. Kalıcı yabancıları olan bir liberal toplum artık toplum olma vasfını kaybeden bir cemaatler bileşkesi gibi. Öteki ile birlikte bir toplumsal ahlâk üretmekte aciz olan ev sahibi cemaatler, bu nedenle kendilerini korumak üzere yeniden devletlerine ve milletlerine dönüyorlar, kimliklerini otoriter zihniyetin kapısında arıyorlar... Liberalizm kendi özünü inkâr ediyor.

16.04.2006, Zaman

Liberalizmin İntiharı

Etyen Mahçupyan

Hiçbir ideolojinin insanlığın bütün sorunlarını çözebileceğini, hele bunu ilelebet yapabileceğini öne sürmek mümkün değil. Bu nedenle de sorunların belirli bir ideolojinin perspektifi içinden çözülemediği noktada, ideolojiler başka düşünce sistemlerinden aldıkları kavramları kendilerine payanda yapar, böylece ayakta kalmaya çalışırlar. tabîi ideoloji dediğimiz şey iradesi olan bir özne değil... Dolayısıyla bu işlevi ideologlar üstlenir. Liberalizmin temel sıkıntısı, daha doğru bir ifadeyle çaresiz kaldığı nokta toplumsal ahlâkın oluşturulması olduğu için, özellikle sosyalizmin arka plâna itildiği son dönemlerde liberal ideologlar bu konu üzerinde yoğunlaştılar.

Zaten daha başından itibaren liberalizm ahlâk alanındaki eksiğini milliyetçiliğe, millî varlığın ima ettiği ahlâka dayanarak telafi etmeye çalışmıştı. Böylece devlete atfedilen 'kamusal akıl' aynı zamanda bir 'kamusal ahlâk'ı da ifade etmiş; ulus-devletler üzerinden üretilen bu

liberalizm, kendi varlığını millîlikle bağlantılı kılmıştı. Ne var ki son 20-30 yılda dünya fazlasıyla değişti, küreselleşti ve millîliğin zorlandığı, hatta çatladığı bir sürece tekabül etti. Dolayısıyla kamusal aklın sorguya açıldığı, ama bunun yanında ister istemez kamusal ahlâkın da yeniden düşünölmek zorunda kalındığı bir döneme girdik.

Bir süre önce Batı dünyası Rawls gibi düşünürlerin fikirlerini bu nedenle bir tür kurtarıcı gibi karşılamış, böylece salt liberal akidelere çıkarak bir ahlâk önermesinin yapılabileceğini düşünmüştü. Ama öyle olmadı... Batı dünyası liberal kalma uğruna adım adım otoriter zihniyete teslim oldu. Kendi içindeki öteki ile ortak bir toplumsal zemin üretemeyen Batı, kendi ideolojisi ile de yüzleşmekten kaçındı ve çareyi 'yılana' sarılmakta, yani otoriter bir laiklik yorumunu 'rasyonel birey'in özü hâline getirmekte buldu...

Şükrü Haniöğlu'nun 16 Mart tarihli Yorum sayfası yazısından bazı alıntılar, bir tür ideolojik intiharı ima eden bu çaresizliğin arka plânına ışık tutuyor: "Liberal düşüncenin içine düştüğü açmazları demokratik vatandaşlık ve kamusal akıl kavramlarının yeniden yorumlanmasıyla aşabileceğini varsayan Rawls ve takipçileri neticede çoğulculuğu ve demokrasiyi ikinci plâna iten, ahlâkî bir kamusal akıl merkezine yerleştirmiş bir liberalizm yaratmışlardır... Günümüzde liberal demokrasinin, demokrasi, çoğulculuk ve hürriyetlerden önce 'laiklik ve din' benzeri bir ikilem çerçevesinde ele alınabilmesi ancak 'kamusal akıl' kavramına ahlâkî bir muhteva ve anlam yüklenebilmesiyle mümkün olabilir... (Böylece) siyasî liberalizm metafizik bir karakter kazanmakta... onun doğrularının dışına çıkılmamasını sağlama vazifesi ise kutsallaştırılmış bir hukuk sistemine bırakılmaktadır... Hukukun dürüstlük, hatta bu temele dayanan ahlâk olarak işlev görmesi gerektiği tezi(nin)... neticesinde ise kamu aklını koruma adına devletin güç tekeliğini kullanarak zorlayıcılığa başvuran bir demokrasi ortaya çıkmaktadır ki bunun, bir anlamda, Aydınlanma sonrası laik köktencilğe dönüş olduğu şüphesizdir."

Haniöğlu'nun berrak tespiti liberalizmin kimlikler üstü ve dışı bir ideoloji olmak bir yana, doğrudan millî ve dinî kimlikleri koruyan

Liberallik & Demokratlık Tartışması

bir işleve indirgenmiş olduğunu söylüyor. Varlığını otoriter zihniyeti altetmek üzerine kuran bu ideoloji, bugün kendisini kültürcü ve millî bir öz etrafında kimlikleştiren devlete de-yeniden biat etmekle kalmıyor, bizzat otoriter zihniyete kapılanıyor. Bunun 'gerçek' liberalizm olmadığı şeklindeki çırpınışlar da pek anlam taşımamakta. Çünkü liberalizm 'gerçekte' hep böyleydi ve kuramsal önermelerin 'gerçeklik' karşılığı yoktu... İnsan bu hüznü gidişe baktığında 'iyi ki liberal değilim' demeden edemiyor doğrusu...

17.04.2006, Zaman

Reel Liberalizm

Etyen Mahçupyan

Öğrencilik yıllarımın en sıcak tartışmalarından biri 'reel' sosyalizmle ilgiliydi.

Sosyalizmi bir dünya sistemi olarak hayata geçirmek isteyenler Sovyetler Birliği ve Çin'in uygulamalarını anlamak ile meşrulaştırmak arasında gezinirken; entelektüel açıdan da sosyalizmin 'reel' hâle gelirken karakterini nasıl değiştirdiği sorgulanmaktaydı. Ancak her nedense 'reel' liberalizm tartışması pek yoktu... Sanki liberalizm kuramsal olarak nasıl tasavvur edilmişse aynen o şekilde hayata geçmiş gibi. Oysa o kanatta da ideolojinin iç tutarlılığını bozan dönüşümler yaşanmakta, gerçek dünyaya adaptasyonun maliyeti olarak ödenen vahim 'sapmalar' normalleşmekteydi.

Saf liberalizmin kökü gerçekte relativist zihniyete dayanır. Aydınlanma ile beslenen bu yeni bakış tarzı insanlığa bireysel irade ve özgürlüğün ufkunu açtı. Gerçekliği doğru algılamak, yani 'anlamak'

açısından başka hiçbir kişiye ya da referansa ihtiyaç duymayan bu birey; kendi tercih ve taleplerini 'bilen' bir rasyonalite içinde davranmaktaydı. Kimse bir diğ erinin tercihlerinin 'yanlış' olduğunu söyleyemezdi, çünkü herkesin farklı deneyimleri ve farklı algıları olduğu ölçüde, rasyonalite de insanları değişik kanallara itebilirdi. Böylece mukayesesiz, biricik bireylerin oluşturduğu bir toplum tasavvur edildi ve toplumsal karar mekânizması da nötr sistemlere dayandırıldı. Çoğunluğun tercihlerini iktidar yapan, eşit oya dayalı liberal demokrasinin meşruiyeti buradadır. Öte yandan kişinin birçok alanda birçok tercihi olduğuna göre, bunların hepsinin çoğunluk olması son derece zordu. Diğer bir deyiş le her birey çeşitli talepleriyle iktidarda, başka talepleriyle de muhalefette kalmakta, bu da toplumsal dinamiğin ve barışçıl iktidar değişimlerinin yolunu açmaktaydı.

Ne var ki gerçek hayattaki liberalizme baktığımızda bireylerin hiç de kuramın ima ettiği gibi davranmadığı açık. Kendi çıkarlarını devlet çıkarı uğruna bastıran, toplumun genel gidiş atına ilişkin tercihlerini devletin kamusal aklına teslim eden, hatta devlet isteyince ölüme giden 'liberal birey'lerden söz etmek durumundayız. Bu tür davranışları liberalizmin akidelerinden türetmek olanaksız olduğuna göre, bu ideolojinin kendisine benzemeyen başka bir ideoloji ile evliliğinin farkına varmak gerek. Liberalizmi 'bozan' bu ideolojinin üretmediği için ihtiyaç duyduğu toplumsal ahlâkı millî kimliklerde aramasıdır. millî kimliğ e yaşayan bireyleri hem geçmiş e hem de geleceğ e doğru 'aş an' bir nitelik atfedilmesi ise, devleti kimliğ in sahibi kılarken millî çıkarı da tüm bireysel talep ve tercihleri bastıran bir unsur hâline getirmiştir.

Kısacası reel liberalizm, ideolojinin özündeki relativist bakıştan türeyen bireyciliğ in, otoriter zihniyete dayanan millîlikle bütünleşmesine dayanır. Bu durum liberal bireye 'kendisi için' bir dünya vaat eden rasyonalite anlayışının da değişmesini ifade eder. Çünkü şimdi 'rasyonel' olmak, bireyin kendi millî niteliğ ini sürdürmek üzere kişisel çıkar veya tercihlerine aykırı davranmasını ve bazı toplumsal kararları devlete bırakmasını gerektirmektedir. Belki asıl ilginç olan

ise bu farklı rasyonalite anlayışının bir liberal birey için nasıl kabul edilebilir olduğu, nasıl normalleştiğidir.

İşte sekülerizmin hayati işlevi de burada yatıyor... Sekülerizm dinsel kutsalı arka plâna iterken, onun yerine kutsallaşmış bir milliliğin geçmesini mümkün kılan bir 'bilimsellik' ya da 'nesnellik' üretti. Böylece kişisel tercihleri aşan 'büyük doğruların' yolu açıldı ve kişinin kendisini bir 'büyük doğru'ya teslim etmesi rasyonel hâle geldi. Sonuçta liberalizm 'reel' hâle geldikçe sekülerizmin sağladığı meşruiyet altında otoriter zihniyete doğru kaymış oldu. Bugün yaşanan sorunların temeli de burada...

20.04.2006, Zaman

Fikir Adamlığı ve Ciddiyet

Atilla Yayla

Usûlüne uygun bir fikir tartışması yapabilmenin ne denli mühim olduğunu, insan, bu nitelikte olmayan bir tartışmayı bir müddet sürdürmek zorunda kalınca daha iyi anlıyor.

Benim, *Zaman*'ın fıkra yazarlarından Etyen Mahçupyan ile olan tartışmam bu türden. Bu tartışmanın verdiği tadın gittikçe azaldığını bir önceki yazıma seçtiğim "Keçi boynuzu ve 'demokrat zihniyet' " başlığıyla ifade etmeye çalışmışım. Bu yazı iç içe geçmiş iki amaca yönelikti. İlki, bu şekilde tartışmanın anlamsız olduğunu göstererek tartışmayı bitirmektir. İkincisi, eğer sürecekse, tartışmanın anlamlı ve yararlı olması için yeni yollar açmaktır. Bu yüzden, yazıyı, "demokrat zihniyet" savunucusu Mahçupyan'a, savunduğu şeyleri daha iyi ifade etme ve "ideoloji"sinin ne olduğunu başkalarına (ve hâliyle bana) daha iyi anlatma imkânı vermek üzere, bazı sorularla bitirmiştım.

Mahçupyan, yazma ve tartışma karakterine uygun olarak, bu soruların hiçbirine cevap vermedi. Ancak, sarınm, cevapsız bırakmayı, sadece cevap vermek istemediği için seçmedi, “demokrat zihniyet” dediği şey bir felsefi teori olarak mevcut olmadığı için buna mecbur kaldı. Ben, bu yazıda, belki de son bir gayretle, birkaç noktanın altını tekrar çizeceğim. Bu, biraz tekrar yapmamı gerektirecek, bundan dolayı okuyuculardan peşinen özür diliyorum.

1. Mahçupyan ile şahsî bir problemim yok. Kendisini insan olarak severim. 28 Şubat sürecinin baskıcı ortamında dik durduğu için de ayrıca takdir ederim. Mahçupyan’ın liberalizmi eleştirmek istemesinden de şikayetçi değilim. Netice itibariyle liberalizmin eleştirilmesi hem fikir ve ifade özgürlüğünün doğal bir sonucudur hem de her fikir gibi liberal fikir demeti de eleştirilerle karşılaşmalıdır ki yanlışlarını düzeltsin, tezlerini daha sağlam temellere dayasın ve gelişsin.

2. Ancak, Mahçupyan’ın yaptığı bir eleştiri değil bir toplu reddiyedir. Mahçupyan, “liberalizmin şu görüşü yanlıştır”, “liberalizm burada aksamış veya aksamaktadır” demiyor, onu bir bütün olarak kötü, yanlış, zararlı, ölmüş vs. buluyor. Bunun akılla, mantıkla, vicdanla ve gerçeklerle bağdaşmadığı açıktır. Üstelik Mahçupyan bunu bir başka sağlam felsefi veya ideolojik gelenek adına da yapmıyor; henüz gelişip şekillenmemiş, var mı yok mu belli olmayan, temel beşerî problemlerin hiçbirine bir cevabı bulunmayan, nevi şahsına münhasır “uyduruk” bir teori adına yapıyor.

3. Bunun doğal bir sonucu olarak, Mahçupyan, spekülasyon olmanın ötesine geçmeyen, muğlak, ne olduğu anlaşılmayan ifadelere sığıyor. Her meseleyi veya temel meseleleri çözmüş gibi yapıyor. Tartışmalardan bir şey öğrenmek yerine, iddiaları yalanlansa ve zaten gecekondlu sağlamlığındaki tezleri darmadağın edilse bile, “dediğim dedik, çaldığım düdüğü havasında”, bıkmadan usanmadan, ama başkalarını bıktırıp usandırarak, aynı şeyleri biteviye tekrarlıyor.

Mahçupyan’ın yanılmazlık sanrısı

4. Mahçupyan, tez zannettiği şeyler bir yöntemden ibaret olduğu, muhtevaları bulunmadığı için kolayca büyük çelişkilere düşüyor.

Aynı paragraf içinde mantıki sonuçlarına uzatıldıklarında birbirini nakzedecek görüşler ileri sürüyor. Örneğin, liberalleri “soyut birey” nosyonunu savunmakla suçluyor, ama hararetle savunduğu “insanların birbiriyle konuşmasının” neticede bireylerin birbirleriyle konuşması anlamına geleceğini görmüyor. Bireyi esas almamanın bireyin cemaate mahkûm edilmesi sonucunu vereceğini fark etmiyor. Başkalarını anlamaya çalışmanın öneminden bahsediyor ama kendisi liberalleri (bilhassa beni) anlamaya hiç çalışmıyor, onların üzerine bir çizgi çekiyor. Ben Mahçupyan’ın insanların birbirini anlamaya çalışmasının iyi ve gerekli olduğu görüşünü kabul ediyorum ama o, benim tez ve itirazlarımda bir tanecik olsun haklı nokta bulmuyor. Böylece kendini yanılmazlık ve her şeyi bilirlilik tahtına oturtuyor.

5. Mahçupyan bireycilikle kolektivizm arasında geziniyor ama çoğu zaman kolektivizmde demir attığı için kolektivist/cemaatçi bakış açısından olayları yorumluyor. Bu yüzden, liberalizmi ve liberalleri de kolektif bir bütün olarak alıyor. Söz gelişi, karikatür krizinde bütün liberallerin aynı şekilde düşündüğünü iddia ediyor. Oysa liberal düşünce geniş bir yelpaze teşkil etmekte ve liberaller bazı noktalarda ortak ve diğer bazı noktalarda farklı fikirlere sahip olabilmektedir. Mahçupyan’da muhataplarını anlama gayreti olmadığı için yanlış anlama veya çarpıtma da ortaya çıkmaktadır. Bunun son yazısındaki örneği, Zühtü Arslan’ı dediğinin tamamen tersini demiş gibi göstermesidir.

7. Mahçupyan, tartışmasını liberalizm üzerinden sürdürmektedir. Bu hem işine gelmektedir, hem de bir mecburiyettir, zira, “demokrat zihniyet”in içinin boş olmasına karşılık liberalizmin onu hararetli tartışmalara konu yapabilecek bir birikimi ve muhtevası vardır. Mahçupyan’ın ‘demokrat zihniyet’inin kuş mu deve mi olduğu belli değildir; temel felsefi argümanları, değerleri, birey cemaat ilişkilerine bakışı ve bunlara benzer pek çok nokta tamamen karanlıktadır.

8. Mahçupyan, insanın kendini gözlemesinin sosyal düşüncede insan hakkında bilgi edinmenin temel yöntemlerinden biri olduğunu reddetmekle Atilla Yayla’nın bir görüşünü değil, temel bir felsefi

yöntemi reddetmektedir. Bu yöntemin önemini ve yararını anlamak bu kadar zor mudur? Bir insan, her tecrübeyi bizzat yaşayamaz, ama kendisinin yaşamadığı, başkalarının yaşadığı tecrübeleri kendisini o tecrübeleri yaşayan kimselerin yerine koyarak anlamaya çalışabilir ve bu çok işe yarar. Büyük ahlâk filozofu Adam Smith, 1759'da yayınlanan *Ahlâkî Duygular Teorisi* adlı eserinde tam da bunu anlatmıştır.

9. Liberallerin herkesin liberal olduğu bir toplum tahayyül ettiği iddiası tamamen dayanaksızdır, uydurmadır, hatta saçmadır. Tam tersi doğrudur. Mahçupyan'ın -belki- esinlendiği sol ve sağ kolektivist/cemaatçi yaklaşımlar toplumu şu veya bu doğrultuda homojenize etme peşinde koşarken, liberal filozoflar bunun hem imkânsızlığını hem de ahlâkî olarak yanlışlığını vurgulayagelmışlerdir. Bu konuda John Locke ve Adam Ferguson'dan bugüne uzanan geniş bir literatür vardır. Meraklılar bakabilir. Bu çizginin son temsilcilerinden biri olan Hayek, *Kurallar ve Düzen*'de, ortak bir değerler ve amaçlar skalasına dayanmayan, farklı hatta çatışan değer ve amaç skalalarının barış ve refah içinde bir arada yaşamasını mümkün kılan bir toplum tasavvurunu ince ince anlatmaktadır. Demek ki, Hayekçi açıdan bakınca, söylenmesi gereken şudur: Liberallerin savunduğu ortak değerler, pozitif içeriği olmayan ve bireylerin tek tipleştirilmesini hedef almayan, bireylerin ne iseler o olarak onlar gibi olmayanlarla birlikte yaşamasını mümkün kılan ortamı hazırlayacak olan çerçeve değerlerdir. Bu değerler bireyi bir kalıba dökmeyi değil, farklılıklarla ortak hayatı mümkün kılmayı hedeflemektedir. Ayrıca, çoğu, Mahçupyan'ın düşünce kodlarının ima ettiği gibi akla dayanan konuşmalar ve anlaşmalarla doğan rasyonalist değerler değildir, anonim süreçler içinde tecrübeyle ve deneme-yanılmayla kendiliğinden doğan ve bir insan ömrü içinde değil bin yıllar içinde evrilerek şekillenen değerlerdir.

Demokratlık Deve mi, Kuş mu?

10. Liberallerin soyut bireyi esas aldığı iddiasını Mahçupyan çok güçlü bir eleştiri sanmaktadır. Buna paralel olarak, birey fikriyle hukuk arasında liberallerin kurduğunu ileri sürdüğü ilişkiyi ortaya koyuş tarzı onun hukukun hâkimiyetinin dayandığı hukuk felsefesini kavramadığını da göstermektedir. Liberal gelenekte Chicago Okulu gibi

ekoller ve Rawls gibi Amerikan liberalleri soyut birey tiplemesini bir bilimsel çalışma yöntemi olarak kullanırlar ve böylece insan davranışlarını ve beşerî kurumları açıklayan teoriler geliştirirler. Ama, hiçbir zaman, insanın fiilî hayatta yalnız ve yalıtılmış olduğunu söylemezler. Hume-Hayek geleneğindeki filozoflara böyle soyut bireycilik atfetmek ise saçmalığın daniskasıdır. Bu filozoflardan bir tek kitap olsun okuyan biri böyle bir iddiada bulunamaz.

Öte taraftan, soyut birey tiplemesine dayanması, hukukun hukuk olmasının ön şartıdır. Mahçupyan'ın "soğuk" zannettiği liberal hukuk nosyonu medeni hayatın özüdür. Hukukta ana özne bireylerdir ve bireyler dil, din, cinsiyet gibi özelliklerinden azade eşit varlıklar olarak kabul edilirler. Aksi taktirde hukuk kuralları soyut, genel, eşit olamaz. Dolayısıyla, hukukun hâkimiyeti tesis edilemez. Mahçupyan'ın hukuka bakışı bizi hukukun hâkimiyetine değil, egemenlerin hâkimiyetine ve efendilerin hukuk zannedilen talimatlarına götürür.

Bu tartışmanın benim için en büyük yararı iki şeyi anlamamı sağlaması oldu: İlki, insanın, sağlam temellere dayanmayınca, insanlığın birikimini reddederek, kurusıkı spekülasyonla her şeyi izah edebileceğini sanma vahim yanılgısına düşebileceğidir. İkincisi, aynı şekilde, bir kimsenin reddettiğini sandığı ve başkalarına yakıştırdığı vahim hataları farkında olmadan kendi fikriyatında yansıtabileceğidir. Benimle olan tartışmasındaki Mahçupyan, herkese kolayca yapıştırdığı otoriteriyenizm karalamasını kendi fikir dünyasında taşımakta, bireyi cemaat içinde homojenize etmeyi talep etmekte, mutlak relativizme düşmekte ve hatta nihilizme yelken açmaktadır.

Mahçupyan'ın evirip çevirip tekrarladığı iddiaların temelsiz ve çürük olduğunu tekrar tekrar gösterdim. Kendi eleştiri ve sorularına ise neredeyse hiç cevap alamadım. Eleştirilerime ve sorularına "kay-tarmadan" cevap vermedikçe, Mahçupyan'la, medeni ölçülere uygun, anlamlı ve yararlı bir tartışma yürütmek imkânsız görünüyor. Bütün kalbimle beni yanıltmasını umarım. Ancak, itiraf etmeliyim ki, bu konuda fazla iyimser değilim. Ve, bir tartışmayı tartışma usulüne

Atilla Yayla & Etyen Mahçupyan

ve adabına uygun bir şekilde yürütebilmenin bir bilgi meselesi olduğu kadar bir karakter meselesi olduğunu düşünmeye doğru yavaş yavaş itildiğimi fark ediyorum.

22.04.2006, Zaman

Liberal Modernliğin Paradoksu

Etyen Mahçupyan

Batı modernliğinin, kendi kültürel kimliğini 'bozan' bir yabancı kategorisi ile birlikte yaşama zorunluluğunda kaldığını idrak etmesi, kağıt üzerindeki özgürlükçü ve eşitlikçi toplum tablosunun da büyük ölçüde siyaset dışına itilmesiyle sonuçlanmış gözüküyor.

Millîlik üzerinden oluşmuş olan homojen kimliğin altında son derece işlevsel olan liberal demokrasiler, şimdi ayrımcı bir sosyal politikanın siyasî meşruiyetini sağlamak için kullanılıyor... Başkalarını modernleştirmeyi ulvi bir amaç gibi sunan modernlik, paradoksal bir biçimde modernlik öncesinin zihni çerçevesine dönerek kendi içine kapanmakta ve bu anlamda kendisini reddetmekte. Çünkü farklı kimlikteki 'yabancı'nın modernleşmesi onu toplumun geneline sosyoekonomik olarak entegre etse de, kültürel açıdan yabancılığını daha da kalıcı kılabiliyor.

Sekülerlik ise bu antagonistik süreçte epeyce kritik bir rol üstlenmiş durumda. Çünkü sekülerizm bizzat modernliği, rasyonelliği, gelişmişliği temsil etmekte. Diğer taraftan bütün bu özellikler belirli bir kültürel ve ulusal kimlikle harmanlanmış durumda. Dolayısıyla millî kimliği tehdit eden her şey, sekülerizm açısından da 'öteki'leşiyor ve millî bütünlüğün sembolik savunusu sekülerizm tarafından üstleniliyor... Nitekim bugün Batı'da İslamîkimliği yadırgayan hareketlenmenin ardında Hristiyan dindarlar değil, sekülerler var. Onlar için çokkültürlülük ancak bireysel hayatların çeşnisi olarak, örneğin Çin lokantası formatında kaldığı sürece tahammül edilebilir görünüyor. Diğer bir deyişle ekonomik alanda bireysel algılandığı için 'yaşanabilir' olan çokkültürlülük siyasete, yani kamusal olana yansıdığı ölçüde rahatsızlık odağı.

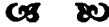
Batı dünyasındaki sekülerlerin kendi psikolojik algılarını siyasete dönüştürme biçimi ise kendi zaaflarını 'bireysel', özellikle Müslüman göçmenin zaafalarını ise 'kültürel' terimlerle açıklama şeklinde tezahür ediyor. Böylece diğer kültürden gelenin kendine has nitelikleri bir anda 'geri' ve 'irrasyonel' kınıyor. Göçmen cemaatlerin ibadethaneleri bile bugün Batılı gözle anlam değiştirmiş durumda. Geçmişte bir entegrasyon delili olarak sunulan camiler, şimdi entegre olamamanın işaretleri... Dolayısıyla mesele, Batı modernliğinin farklı kimliklerin entegrasyonundan ne anladığı noktasında kilitlenmekte. Demokratları bir yana bırakıp liberal çizgiyi takip ettiğimizde ise söz konusu entegrasyonun net bir biçimde millî kimlik ve kültür içinde arandığı, bunun gerçekleşmemesi karşısında kolaylıkla otoriter zihniyete kayıldığı ve bu tutumun sekülerizm üzerinden siyasallaştığı gerçeğiyle karşılaşıyoruz.

Diğer taraftan Batılı liberalin istediği entegrasyonun modernliğin yaygınlaşmasıyla sağlanması da mümkün değil. Çünkü göçmenlerin eğitim yoluyla modernleşmesi onları daha da küreselleştirip, ev sahibi ülkenin millî kültürünün dışına taşıyor. Ayrıca göçmen bireylerin cemaatlerinin dışına çıkarak 'özgürleşmeleri', onları otomatik olarak çoğunluk toplumunun üyesi kılmıyor. Bu insanlar iki arada kalarak

yabancılaşıyor ve belki de şiddet dünyasının müstakbel aktörlerine dönüşüyorlar...'

Kısacası liberal modernlik açısından ötekinin modernleşmesi artık bir tehdit... Ötekinin dışlanması meşruiyeti ise yine sekülerizmde aranmakta. Çünkü sekülerizm 'ilerici', oysa göçmenler 'geri'... Geri olanların dışlanması sekülerizmin eşitlikçi temelini rahatsız etmiyor, çünkü göçmenlerin geriliği nerdeyse özsel bir nitelik olarak sunulabiliyor... Açık gerçek şu: Çoğulcu, çokkültürlü yapılar ancak demokrat zihniyet içinde yaşatılabilirler, çünkü demokrat zihniyet toplumu her an yeniden kuran bir bakış. Oysa liberalizm gerçek çoğulculuğa değil, ancak millî kimliğin yoğurduğu bireysel farklılıkların çoğulluğuna açık...

24.04.2006, Zaman

Relativizmin İki Yüzü

Etyen Mahçupyan

Liberaller liberallik ile demokratlık arasındaki farkı anlamakta zorlanıyorlar. Çünkü onların dünyasında liberalizm insanlığın doğasına, yani özüne hitap eden en ileri anlayış. Öyle ki özgürlük, hak ve demokrasi gibi kavramların 'doğru' içerikleri hep liberalizmde yatmakta.

Böylece aynı kavramları farklı biçimde algılayan ve kullanan ideolojik yaklaşımlar, liberalizmin insanlık adına mücadele ettiği anlam dünyalarına dönüşebiliyor. Bu açıdan bakıldığında liberalizmin epeyce pozitivist bir temele oturduğunu, tam da bu nedenle sekülerizmin 'ilerlemeci' cazibesi altında ezildiğini ve sonuçta niçin Bush gibi insanların 'demokrasi havariliği'ne dayanan otoriter tahakkümcülüğünü engelleyemediğini anlıyoruz.

Oysa liberalizm de diğer birçok ideoloji gibi belirli bir zihniyete dayanmakta ve ancak o çerçevenin ima ettiği varsayımlarla ayakta

durmakta. Aydınlanma'nın ürünü olan relativist zihniyetten beslenen söz konusu kabule göre insanları bilgileri itibarıyla mukayese etmek mümkün değildir, çünkü kimsenin yaşam deneyimi tam olarak bir başkasırunkini kapsayamaz. Dolayısıyla bu bilgilere dayanan bireysel tercih ve taleplerin 'nesnel' bir biçimde değerlendirilmesi olanaksızdır. Bu nedenle toplumsal yaşam karşılıklı tavizler sayesinde varılan uzlaşma noktalarını gerektirir. Toplumun yüksek sayıda birey içermesi hâlinde ise, tek meşru çıkış yolu farklı talep ve tercihlerin sayılarak çoğunluğun isteğinin yerine gelmesidir. Kısacası liberalizm açısından demokrasi, hem anonim hem de toplumsal olduğu için aynı zamanda meşru da olan teknik bir uzlaşma mekânizmasından ibarettir. Sekülerizmden beslenen birey, hak ve özgürlük anlayışı ise, rasyonel ve eşit bireyleri ima ettiği ölçüde söz konusu uzlaşmayı felsefi açıdan mümkün ve meşru kılar...

Ne var ki bu algı biçimi dışımızdaki gerçekliği nasıl bilgiye dönüştürdüğümüz sorusuyla doğrudan bağlantılı. Liberalizmin dayandığı epistemolojik relativizm, tek tek her insanın duyu organları sayesinde gerçekliğin doğru bilgisine ulaşabileceğini ama bu bilginin daima eksik kalacağını ima eder. Dolayısıyla liberal birey gerçekliğe ilişkin eksik bilgi sahibi olduğunu bilse bile, kendi sınırlı bilgisinin sahilliğinden emindir. Tam da bu nedenle diğerleriyle 'konuşması' gerekmez... Liberal demokrasinin içsel mantığı tam da bu noktaya dayanır. Aksi hâlde oy vermenin 'demokrasi' olarak algılanması mümkün olmazdı.

Buna karşılık demokratlık epistemolojik relativizmi reddeder. Buna göre insanoğlu hiçbir konuda, hiçbir zaman sahil bilgi sahibi olamaz... Çünkü her şeyden önce insan olmanın getirdiği algı kısıtlamalarını aşamayız. İnsan olarak dışımızdaki gerçekliği hiçbir zaman ne kadar doğru algıladığımızı bilemeyeceğiz ve bu bilgisizliğe mahkûm olarak yaşamak zorundayız. Dolayısıyla zihnimizin dış gerçekliği daima bir biçimde çarpıttığını, onu kategorize ettiğini kabul etmek gerekiyor. Burada da bir tür relativizm var ama bu ontolojik bir relativizm... Doğruyu söyleyecek hiçbir kamusal otoritenin olmaması yanında, bireysel kanaatlerin de gerçekliği temsilde

doğruluk iddiasında bulunamayacağını söylüyor. Tam da bu nedenle insanlar birbiriyle 'konuşmak' ve ortak öznellikler üzerinde fikir birliği üretmek durumundalar. Demokrasi, doğruların ne olduğunu bilmediğimiz ve bu bilgisizliğimizin farkında olduğumuz bir dünyada 'ötekilerle' birlikte geçici ortak doğrularımızı arama çabasıdır. Demokratlık bu farklılık sayesinde liberalizmin yapamadığını yapar, toplumsal bir ahlâkı mümkün kılar...

Otoriterlikle mücadele süreci içerisinde Aydınlanma'nın bu iki damarı uzun süre iç içe algılandı. Bugün bizzat liberalizmin otoriterliğe doğru salınması, artık demokratlığı özgürleştirmenin zamanının geldiğini gösteriyor.

28.04.2006, Zaman

Demokratlığın İlkesel Çerçevesi

Etyen Mahçupyan

Bütün zihniyetsel yaklaşımlar dış gerçekliğin insan zihni tarafından nasıl algılandığı, bu algıların nasıl olup da işlevsel sonuçlar verdiği sorusuna yanıt getirmek zorundadır.

Çünkü kendimizle, çevremizle ve genelde dünyanın hâliyle ilgili önermelerimiz nihayetle zihni çerçevemizin içinde oluşur. Demokrasi de belirli bir epistemolojik varsayıma dayanır... Buna göre insan zihni dış gerçekliği kendi işleme sistematığına uygun olarak algılar. Örneğin 'nedensellik' bizim zihnimizin çalışma ve anlama biçimidir ve gerçekliğe ait bir olgu olup olmadığı kesin olarak bilinemez. Aynı şekilde yeterlilik, zorunluluk, öz, töz gibi kategoriler dış gerçeklikle değil, zihnimizin niteliğiyle ilişkili kavramlardır. Bizim düşündüğümüz bağlantı ve tespitlerin aynen gerçek olup olmadıklarını hiçbir zaman bilemeyiz, çünkü hepimiz insan olduğumuz için zihnimizin ürünlerini farklı bir zihinle mukayese edemeyiz.

Öte yandan birçok bilimsel önermenin gerçeklik karşısında işlevsel olması, zihnimizin bir biçimde dış gerçekliği algılayabildiğini de ortaya koymakta. Dolayısıyla insan zihni ile gerçeklik arasında bir 'tekabüliyet' olduğu açık. Ama bu ancak 'göreceli' bir tekabüliyettir. Yani önermelerimizin işlevsel olması, dış gerçekliği 'aynen' algılayabildiğimizi değil, onu kullanabilecek bir biçimde algıladığımızı gösterir. Bu felsefi arkaplanın bize söylediği şudur: İnsanoğlu herhangi bir fikre ne denli inanırsa inansın, o fikir ona ne denli apaçık gelirse gelsin; söz konusu fikrin mutlak anlamda doğru olduğunu öne süremez. Bu nedenle insanoğlu düşünce ve inanç sistemleri karşısında mütevazı ve kuşkucu kalmak durumundadır...

Diğer bir deyişle demokrasi de bütün diğer zihniyetler gibi kendine özgü bir 'insanlık durumu'ndan hareket eder. Bu insanlık durumu, hiçbir insanın kendi başına gerçekliğin bir bölümüne bile ulaşamaması bir yana; tüm insanlar bir konuda anlaşsalar bile, savundukları tezin doğru olmayabileceğini ima eder. Dolayısıyla oy sayımından hareketle çoğunluğun taleplerinin egemen olması fikri gerçek bir meşruiyete sahip değildir. Diğer taraftan herhangi bir kişi, grup, zümre veya odağa ait fikirlerin tüm toplum için 'doğru' olduğunu savunan otoriter bir yaklaşımın; ya da 'doğru'nun kaynağının ilahi olduğunu ve bunu en iyi belirli bir bakışın yorumladığını söyleyen ataerki zihniyetin de demokrasi açısından makbul olamayacağı açıktır. Çünkü bütün bu yaklaşımlar insan olarak 'haddimizi aştığımız' önermelere dayanırlar.

Bu durumda demokrasi kendi öznelliğini bilen, kabullenen ve bu öznellik içinde çözüm arayan bir bakış ifade eder. Kendine yetmeyen bireyin, kendine yetmeyen başka bireylerle birlikte ortak kaderlerini belirleme arayışdır bu... Bu nedenle de demokrasi 'öteki'ne muhtaçtır. Bunu iyi niyetinden ya da hoşgörüsünden yapmaz... Öteki ile ilişkiye geçmek, onun fikrini almak, demokrat zihniyetteki biri için 'doğal' durum olmakla kalmaz; herhangi bir önermenin meşruiyeti açısından da gerekli zemini oluşturur. Çünkü kendi öznelliğini bilen insanın önündeki tek yol bu öznelliği mümkün olduğunca genişletmek ve toplumsallaştırmaktır. Katılımcılık bu nedenle demokrasinin

Liberallik & Demokratlık Tartışması

temel dinamiğidir. Aynı nedenle çoğunluk ölçümlerine değil, ikna mekânizmalarına yaslanır; bir karardan etkilenebilecek herkesin o karara katılmasını olanaklı kılacak bir ademi merkezîyetçiliği vurgular; katılımı anlamlı ve işlevsel hâle getirecek bir şeffaflığı savunur...

Bu ilkeler 'karşı olmadığımız' iyi önermeler değil; vazgeçilmez gördüğümüz, aksi hâlde hiçbir kararın meşruiyet kazanamadığı temel dayanaklardır. Demokratlık diğer zihniyetlere eklemlenerek sahip olunacak bir nitelik değil, gerçeklik karşısında alınan felsefi bir tutumdur...

30.04.2006, Zaman

Demokratlığın Toplum Tasavvuru

Etyen Mahçupyan

Zihnî kabullerimizin önemi, her yaklaşımın kendine has bir insan ve toplum modeli üretmesi; buna dayanan bir rasyonalite ve meşruiyet anlayışı ortaya koymasında yatıyor.

Diğer bir deyişle zihniyet denen şey, kendi irademizle zihinsel dağarcığımıza aldığımız 'uygun' bir önermeler paketi değil; bütün algılama ve düşünme sistematığımızı doğrudan etkileyen, hatta çoğu zaman belirleyen bir temel. İnsanın ancak samimî bir özeleştirel 'kendine bakma' süreci içinde deşifre edebileceği bir nitelik... Öte yandan zihniyet, toplumsal dokuları ve kurumsal yapıları da kuşatan, onların var olma biçimlerinin sınırını ve rengini veren temel özellik. Bu açıdan bakıldığında her zihniyetin kendine has bir insan ve toplum tasavvurunun olması, bunun tüm kültürel dokuya nüfuz etmesi gayet doğal.

Demokratlığın dayandığı bilgi kuramı, insanı kendine yetmeyen, bunun farkında olan ve dışsal hiçbir otoritenin bu boşluğu dolduramayacağını kavramış biri olarak saptar. Dolayısıyla demokrat kişinin omuzlarında epeyce ağır bir yük bulunur. Hayatta neyin doğru olduğunu ona söyleyecek birinin olmaması bir yana, kendi fikirlerinin de son kertede ne kadar göreceli olduğunun farkındadır. Bu nedenle demokrat kişinin söz konusu sorumluluğu paylaşarak yayması en rasyonel davranış olacaktır. Demokrati bu nedenle katılımcıdır, ademi merkezîyetçidir ve azınlık fikirlerini önemser. 'Öteki'ne olan bu felsefî mahkûmiyet, toplumsal alanda da paylaşımcı, kardeşlik kavramını öne çıkaran bir bakışı ima eder. Örneğin bireysel haklar ancak paylaşıldığı ve birlikte saptanıp birlikte kullanıldığı zaman meşru olacaktır. Bunun anlamı 'öteki'ne haklarını veren bir yaklaşımın kendiliğinden demokrat sayılamayacağıdır. Çünkü önemli olan, verilen hakkın ne olduğu değil, bunun nasıl belirlendiğidir. Diğer bir deyişle demokrasi, bir toplumdaki hak kullanımının nasıl olması gerektiğinin mümkün olduğunca geniş bir katılım içinde, ikna süreçlerine dayanarak ve azınlık taleplerinin dikkate alınarak belirlenmesidir.

Aynı şekilde özgürlük anlayışı da demokrat zihniyet içinde bireyin kendi istek ve imkânlarına indirgenemez. Özgürlük ancak birlikte yaşanabilen bir olgudur ve sorumluluk paylaşımı içinde ete kemiğe bürünür. Bu bakış, birinin özgürlüğünü diğerinin özgürlüğünün sınırına yerleştirmez, çünkü hem bu algılamının gerçeklikle tekabülîyeti yoktur hem de ahlâken gayrimeşrudur. Özgürlük, herkesin istek ve imkânlarının birlikte ele alındığı, güç dengesizliklerinin farkında olarak kullanılan bir iradî durumdur. Kişilerin bireysel hareket alanı, ancak bu paylaşımcı temel üzerinde anlam kazanır.

Demokratlığın gerçeklik karşısındaki mütevazı tavrı, toplumsal alanda da kişinin ahlâkî normlarını veren temel düsturdur. Hak ve özgürlük algısının ima ettiği üzere, demokrat tasavvur eşdüzeyleli ve heterojen bir toplum yapısı kabullenir ve bunun paylaşımcı bir etiğin uzantısı olarak çoğulcu bir siyasa içinde düzenlenmesini öngörür. Toplumsal bireye veya homojen bir bütünlüğe indirgeyen

zihniyetlerden farklı olarak, demokratlık kendi içinde çoklu olmakla kalmayıp, değişme iradesine ve özgürlüğüne sahip bir toplumdan hareket eder. Bu yaklaşım altında insani olan hiçbir talep veya tercih gayrimeşru olamaz; ve her insani talep ve tercih o toplumdaki diğer insanlar tarafından kaale alınmak, duyulmak ve ötekini tatmin eder biçimde yanıtlanmak durumundadır.

Kısaca söylersek, demokratlık bir 'konuşma' kültürüdür ve konuşmayı insan olmamızdan gelen bir ahlâkî zorunluluğa oturtur. Kalıcı ve sağlıklı olan bir toplumsal ahlâk da, zaten ancak birlikte yaşamanın bilinci ve sorumluluğunu paylaşan insanların birbirini kollayan, birbirini anlamaya çalışan samimî 'konuşması' sayesinde ortaya çıkabilir...

01.05.2006, Zaman

Dizinin Sonu...

Etyen Mançupyan

Liberalizmi tarihsel açıdan ele aldığım ve demokratlıkla karşılaştırdığım diziyi burada sonlandırmak gerekiyor. Gazete köşesinde bu tür tartışmaların yer almasının alışılmış bir durum olmaması bir yana, Türkiye'nin gündemi çok daha sıcak konuların işlenmesini gerektirmekte.

Aslında bu son yazıya da belki gerek olmayabilirdi; ama iki nedenle kaçınılmaz oldu. Birincisi, dizinin *Zaman* dışında yayınlanan bir yazısı hakkında okuyucunun haberdar edilmesidir. Söz konusu makale 'Otoriter Sekülerizm' başlığı ile 'gazetem.net' adlı web sitesinde okunabilir. Bu sütunlardaki akıl yürütmeyi daha detaylı takip etmek isteyenler, o sitede benim yazımı tıkladıktan sonra, karşılarına gelen sayfada resmin sağ tarafındaki dikdörtgeni tıklayarak eski yazılarıma ulaşabilirler...

Ancak bu zahmete girmek istemeyen okuyucu için, 'Otoriter Sekülerizm' başlıklı yazının esas olarak Batı'daki oryantalist bakışın nasıl meşrulaştığı konusuyla bağlantılı olduğunu vurgulamak isterim. Sekülerizmin 'ileri' ve 'bilimsel' bir anlayış olduğuna dair yaygın yüzeysel bakış, 'ileri' olan Batı ile 'geri' olan Doğu arasında kendiliğinden bir hiyerarşi üretmiş durumda. Böylece relativist zihniyette yeri olmayan hiyerarşi kavramı, liberalizmin içine sızarak 'reel liberalizmi' Doğulu yabancı karşısında hızla otoriterliğe savrulacak bir ruh hâline sokmakla kalmıyor; bu otoriterleşmeyi meşru da gösteriyor. Sonuçta bu sekülerizm anlayışı "ileri" olanı kültürleştirirken, öteki ile olan farklılığa özcü bir nitelik de kazandırıyor." Öte yandan otoriter sekülerizm, ahlâkın milliyetçilikler tarafından üretildiği bir dünya ile de son derece uyumlu. Çünkü 'millî ahlâk' kendisi ile öteki arasında ahlâkî bir hiyerarşiyi normalleştirip sıradanlaştırıyor. Otoriter sekülerizm milliyetçilikle bütünleştiği zaman ise, ortada 'kitaba uygun' bir liberalizm kalmıyor... Ve Batı dünyası sekülerizmin özsel bir anlam kazandığı bu ortamda, yabancıyı kendi millî varlığının içine almakta zorlanıyor; onu entegre etmeyi gerçekte istemiyor, çünkü kendi 'entegritesini' kaybedeceğinden ürküyor...

Bu son yazının yazılmasının ikinci nedeni ise tabîî ki Atilla Yayla'nın 22 Nisan tarihli dehşetengiz makalesidir. Anladığım kadarıyla Yayla, bilgi kuramının ima ettiği tartışma alanından pek hoşlanmıyor. Oysa ideoloji üzerine konuşmak, ideolojileri ele almayı meşru kılan bir teorik çerçeve, farklı bir düzlem, bir dış paradigma gerektirir. Liberalleri okuyarak liberalizmi içeriden 'anlayabiliriz'; ama bu ancak teknik bir anlama olur. Gerçek anlama dışarıdan bakmayı, ideolojiye mesafe almayı zorunlu kılar. Bu bizi ister istemez zihniyet analizine götürecek ve liberalizmin nasıl bir zihniyeti ima ettiğini, öncüllerinin ve ilkelerinin nasıl tutarlı kılındığını araştırmaya itecektir. Ama liberaller bundan pek hoşlanmazlar... Sıkıştıkları zaman da liberal yelpazenin genişliğinden dem vurarak, içlerinde her türlü düşüncenin olabileceğini söylerler. Oysa bu farklı fikirlerin birçoğu bizzat ideolojinin temelini ilgilendirmektedir ve böylesine tutarsızlıkları bir arada tutarak ayakta kalmaya çalışan ideolojiler genellikle farklı zihniyetlere doğru savrulmaya teşnedirler.

Liberallik & Demokratlık Tartışması

Liberalizmin günümüzdeki sorunu da giderek otoriterleşme eğilimi göstermesi ve bunu evrensellik adı altında gizleyerek meşrulaştırmasıdır. Ama Yayla bu tespitin bir saçmalık, benim yazdıklarımın büyüklük kompleksi ile kaleme alınan zırvalar olduğunu düşünebilir. Ancak o zaman kendisine sorsun bakalım, niye kendisini ille de bana yanıt vermek zorunda hissediyor ve niye böyle sinirleniyor?

Eklemem lazım ki, ben bu yazıları esas olarak ona değil, benimle birlikte düşünmeye açık olan okuyucuya yazıyorum... Liberallerle polemğe girme meraklısı değilim...

05.05.2006, Zaman

Çelişki ‘Demokrat Zihniyet’in Karakteri midir?

Atilla Yayla

Çok iddialı bir havada ve insanlığın kadim problemlerine ebedî çözümler bulmuş ve tarihi noktalamış üslubuyla savunulan “demokrat zihniyet”in ne sağlam felsefi temellerinin ne de pratik işlerliği olan önermelerinin bulunduğu, üzerinde biraz düşününce kolayca anlaşıyor.

Bir süredir tarafı olduğum “liberallik ve demokratlık” polemığının eski yazılarını topluca okuyanlar bunu hemen fark edecektir. “Demokrat zihniyet” denilen şeyin bir fikir omurgası olmadığı için, tahrip edici eleştiriler ya görmezden gelinerek geçiştirilmekte ve yeni tezler ileri sürülmekte veya çok sıkışınca dolaylı itiraflar yapılmaktadır. Bir ideoloji olmadığını gösterdiğim “demokrat zihniyet”in, şimdi, bir felsefi pozisyon teşkil ettiği ve bir ahlâk ve toplum teorisine sa-

hip olduğu iddia edilmektedir. Başkalarına cömertçe yöneltilen “relativizm” suçlaması ise iflas etmiştir. “Demokrat zihniyet”in mutlak relativizme dayandığına işaret etmem üzerine, bu gerçek, mecburen, demokratik zihniyetin relativizminin epistemolojik değil “ontolojik relativizm” olduğunu söylemek suretiyle kabul ve itiraf edilmiştir.

Siyaset felsefesinde, bir pozisyon, bazı temel beşerî problemler ve durumlar hakkında söylenecek, iyi temellendirilmiş, öncülleri belli, açılımları tahmin edilebilir veya mantık yürütmeye çıkarılabilir, hayatın testine tâbi tutulmuş, tatmin edici derecede iç tutarlılığa sahip fikirler demetidir. Kimseyi üzmemek istemem; ama ben, bu “demokrat zihniyet”te böyle bir öz görmedim, göremiyorum. Gördüğüm, bir felsefi pozisyon değil, yalnızca, çeşitli felsefi pozisyonlardan bir ölçüde etkilenmiş, zayıf spekülasyonlardır. Etkilenilen kaynaklar arasında kolektivizm, post-modernizm, kurucu rasyonalizm, nihilizme varan mutlak relativizm ve kimilerini dehşete düşürebilecek de olsa, geniş anlamda liberal düşünce geleneği bulunmaktadır. Söylemin üslubunun mağrur ve insanlığın felsefi birikimine kafa tutar olması, onu zayıflıktan kurtaramamaktadır.

Demokrat Zihniyetin Çelişkileri...

Şimdi, bu zihniyete itibar edersek, her şey öznel, biz neyin doğru veya yanlış olduğunu bilemeyiz. Bütün insanlar ve bütün zamanlar için doğrular yoktur. Doğrular hem zamana ve mekâna, hem toplumsal ortama, hem de kafamızdaki kategorilere bağlıdır. Bazı şeylerin varlığının kafamızdaki düşünce kategorilerine bağlı olduğu doğrudur. Meselâ, bana göre artı-değer diye bir şeyin olmamasına karşılık Marksistler için artı-değer temel beşerî gerçekliklerden biridir. Hayek, The Sensory Order’da ve başka yerlerde bunun uzun açıklamalarını yapar. Bu yüzden, makul bir relativizm savunulabilir bir pozisyonudur. Ancak, yukarıda özetlediğim görüş mutlak relativizmdir. Neyin doğru neyin yanlış olduğunu bilemezsek, her şey görelidir, “demokrat zihniyet”in tek tutamağı olan konuşma, birbirini anlamaya çalışma ve müzakereye de ihtiyaç yoktur. Bunlarla uğraşmak, boşuna zaman öldürmek olacaktır. Zira, göreliliğin ortadan kalkma ihtimâli yoktur.

Bereket versin, insanlar, hiçbir alanda hiçbir zaman doğruyu bulamama ve dolayısıyla değer yaratamama durumunda değildir. Hayat ve içinde yaşadığımız toplumlar bunun böyle olmadığını göstermektedir. İnsanlar, insan doğasından, insani hayattan, tecrübeden ve akıl ve mantıktan yararlanarak doğrulara ulaşabilirler ve bu doğrular bütün zamanlar ve mekânlar ve insanların tamamı veya büyük ekseriyeti için doğru olabilir. Başka türlü olsaydı hayat ya gayrimümkün olurdu veya bugünkü gibi olmazdı.

Örnek verelim: "Herkes kendi vücudunun sahibidir" şeklinde bir önerme geliştiresek ve bunun her zaman ve her insan için doğru olduğunu söylesek, bu hata mı olur? Herkes kendi vücudunun sahibi değil midir? Yahut, gelecekte bir zamanda, insanların, bir şahsın vücudunun o şahsın kendisinin değil başkası olduğunu kabul etmeleri mümkün müdür? Büyük liberal filozof Lord Acton, "İktidar yozlaşmaya meyillidir, mutlak iktidar mutlaka yozlaşır." demiştir. Bunu genel bir düstur olarak kabul etsek yanlış mı yapmış oluruz? İktidarın mutlaka sınırlanması gerektiği her zaman ve dönem için doğru değil midir? Görüldüğü gibi, bazı ilkelerin/değerlerin doğru olduğuna inanmak, kendi başına yanlış ve zararlı olmak mecburiyetinde değildir.

"Demokrat zihniyet", her şeyin öznel olduğunu söylerken, farkında olmadan, kendi altını oymaktadır. Bu, kimi post-modernistlerin ve daha eskilerde Alman Tarihçi Okulu'nun da düştüğü bir hatadır. Her şey öznelse, o zaman, "demokrat zihniyet"in, "her şeyin öznel olduğu, hiçbir şeyin doğru veya yanlış olduğunun söylenemeyeceği" önermesi de öznel olmak zorundadır. Bu durumda öznel olup olmak bir fikir tartışmasında fazla bir şey ifade etmez. Yani, "demokrat zihniyet"in temel argümanı çöker.

"Demokrat zihniyet"in sayfalar dolusu spekülasyonunun biraz olsun somut, ele avuca gelir tek unsuru katılıma yapılan vurgudur. İnsanlar bilhassa kendilerini ilgilendiren kararların alımına katılma hakkına sahip olmalıdır. Eyvallah. Buna hangi aklı başında insanın itirazı olabilir? Ancak, katılımı yeni bir icatmış veya özgül bir felsefi

pozisyona denk düşüyormuş gibi sununca iş değişir. Siyaset felsefesinde birçok akım, görüş, filozof, yönetimin rızaya dayanması, etkinlik vs. gibi gerekçelerle katılımı savunmuştur. Katılım, demokrasi teorisinin de esas parçalarındandır. Katılımı reddeden bir demokratik sistem taraftarı görülmemiştir. Yani, katılım ne tek bir felsefi pozisyona mahsus bir olgudur, ne de tarihte hiç gerçekleşmemiş, sadece gelecekte aramamız gereken bir şeydir.

“Demokrat zihniyet”in şark kurnazlığı, “demokrat zihniyet” denen şeyi savunmayan pek çok kişi ve akımın da benimsediği demokrat ve demokratlık kavramlarını adeta mülkiyeti altına almak istemesidir. Ancak, demokrasi, 2500 yıldır bildiğimiz, çeşitli yönleriyle tartıştığımız, uyguladığımız, övdüğümüz, eleştirdiğimiz bir yönetim biçimidir, bir kimsenin veya tek başına bir akımın malı değildir. Çağdaş demokrasiler liberal demokrasiler olmasına rağmen liberaller dâhi demokrasinin her şeyinin liberalizmin icadı veya ürünü olduğunu ileri sürmemektedir.

Ayrıca, bir yöntemi bir öz zannetme hatası kaya gibi yerinde durmaktadır. Katılım bir yöntemdir; tek başına bize muhtevanın ne olması gerektiği veya ne olacağı hakkında bir şey söylemez. “Demokrat zihniyet”in katılımı -yani bir yöntemi, katılmamanın tersini- önemsedğini anladık ve de takdir ettik, ancak bu zihniyetin temel beşerî problemler konusunda nerede durduğunu öğrenme şerefine henüz nail olamadık.

Tartışmaya Veda Etmeli miyiz?

“Demokrat zihniyet”lilere şunu da söylemem lâzım: Sizin, katılım vurgusu yaparak tartışmayı bitirdiğiniz yer, bir klâsik liberalin tam da tartışmanın başladığını düşüneceği yerdir. Bu katılım meselesi, hele de sizin kastettiğiniz anlamda, problemlerle doludur. Katılımın öznesi kimdir; bireyler mi, gruplar mı? Gruplarsa, onlar bireyi temsil hakkını nasıl almakta ve ne tür bir temsil yetkisine sahip olmaktadır? Grup katılımına dayanan bir sisteme ne kadar demokrasi denebilir? Bireylerse, siyaset ve iktisat teorisinin meşhur Arrow teoreminin işaret ettiği sorun nasıl hâlledilecektir? Arrow, bireysel tercihlerden

anamlı sosyal tercihler çıkmayabileceğini matematiksel olarak ispatlamıştır. Katıldık ve bireysel tercihler yaptık ama anlamlı, dolayısıyla operasyonel tercihler çıkmadı, ne olacak? Bu durumda, kararlar, mecburen, çoğunluk kararı olmayacak mı? Çoğunluğun yanlış ve azınlığa/azınlıklara zarar verici kararlarını ve bunlara dayanan pratikleri nasıl, hangi değerlere, ilkelere ve kurumlara dayanarak önleyeceğiz? Hangi kararlar katılımla alınacak? Bireyin hayatını ilgilendiren her şey katılıma konu yapılacak mı? Yapılırsa bireyin özel alanı başkalarınca işgal edilmiş olmayacak mı?

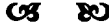
“Demokrat zihniyet”i açıklama çabaları yoğunlaştıkça çelişkiler ve çıkmazlar gözden kaçırılmaz hâle gelmektedir. “Demokrat zihniyet”in sözüm ona ahlâk ve toplum tasavvurları da, bazı kısmî doğrular taşımakla birlikte, ağırlıklı olarak, çelişkiler, yanlıgılar ve çıkmazlarla doludur. Bunları da ayrıntılı bir tahlille sergilemek mümkündür. Mahcupyan’ın temelsiz eleştirilerinin klâsik liberal düşünceyi savunan biri olarak beni cevap vermeye sevk etmesinde tuhaf bir taraf göremiyorum. Asıl tuhaflık kendisinin, mücadele edilmesi gereken ve her gün canımızı acıtan baskıcı fikirlerle ve bunların yansımalarıyla uğraşmak yerine liberalizmi hedef hâline getirmesidir. Benim yaptığım, bir çeşit, fikir alanında nefsi müdafaadır. Tartışmada sinirlenmiş filan da değilim, sadece, ciddiye aldığım muhatabımın usulüne uygun bir tartışmaya yanaşmamasından üzüntü duymaktayım.

Liberal düşüncenin büyük bir çeşitlilik barındırdığı açıktır. Ben klâsik liberal geleneğe yakın duran, metodolojik bireycilik, İskoç Aydınlanması ve Avusturya İktisat Okulu’ndan etkilenmiş bir liberalim. Başkaları başka kaynaklardan etkilenmiş olabilir ve buna bağlı olarak aynı konularda farklı fikirler savunabilir. Meselâ, Amerikan liberalleri bu konularda çok daha farklı görüşlere sahiptir. Nitekim Mahcupyan’ın Şükrü Hanoğlu’nun bir yazısına atıfla yaptığı sekülerizm eleştirileri daha ziyade Amerikan liberallerini ilgilendirmektedir. Okuyucuların bu tartışmadan fayda sağladığı kanaatindeyim. Ben de bu vesileyle bazı fikirlerimi gözden geçirdim. Bu konuları

Atilla Yayla & Etyen Mahçupyan

gazete köşelerinde çözmek mümkün değil. Bu yüzden, belki de, tartışmayı akademik platformlara kaydırmalı ve yüz yüze tartışmalıyız. Usulüne uygun olduğu sürece tartışmadan dönenin kaşığı kırılsın...

10.05.2006, Zaman

Otoriter Sekülerizm

Etyen Mahçupyan

Sekülerizmin bizatihi kötü olduğunu söylemek için epeyce tepkisel olmak, konuyu ataerkilliğin siyasetine rehin etmek lazım.

Aksi hâlde bütün diğer kavramlar ve anlayışlar gibi sekülerizmin de hangi zihniyet içinde içselleştirildiği önemli. Batı'da bugün yaşanmakta olan toplumsal sorunların temelinde de bu anlayışın otoriter zihniyete kayma eğilimi göstermesi yatmakta. Çünkü otoriter seküler bakış, kamusal alanın 'doğru' yaşam kodlarına göre tepeden belirlenmesini ima ediyor. Bu durumda söz konusu yaşam biçimine uymayanların toplum dışına itilmeleri kabul edilebilir, hatta meşru bir uygulama olarak algılanabilmekte. Öte yandan sekülerlik doğru yaşam kodlarını yüzeysel bir bilimselliğe ve rasyonaliteye oturttuğu ölçüde, bu kodlara uymayanların insanlığın macerası içinde bir anlamda 'geri' durumda oldukları da ortaya çıkmış oluyor. Nitekim Batı aleminin kendi dışındaki dünyayı neredeyse ahmakça ve bazen

de kötü niyetli bir pozitivizm eşliğinde 'medenileştirme' çabasının mantığı burada...;

Ancak Batılıların büyük çoğunluğunun tamamen halisane duygularla kendilerini daha 'ileri' ve gelişmiş buldukları da açık. Nitekim yabancı diyarlardaki toplumsal ihtiyaçlara hızla tepki veren ve gerçekten büyük katılımla destek sağlayan da yine Batılılar oluyor. Ama buradaki kritik unsur 'geri' ve muhtaç olan yabancıların dışarıda, ötede, uzakta olması... Batılılar kendi kültürlerine yabancı olanın aynı zamanda kendi kültürlerinin dışında da kalmasını, orada medenileşmesini ve ancak ondan sonra Batı dünyasının asli parçası olmasını ister gibiler. Sanki kamusal alanın düzenleyicisi olan sekülerizm, Batı toplumlarına başkalarıyla paylaşamayacakları özel bir kimlik kazandırmış durumda... Nitekim bu sadece rasyonaliteye dayanan, aklın kullanımını ön plâna alan bir kimlik değil. Çünkü Batı sekülerizmi rasyonel aklı kamusalallaştırıp devlete teslim etmekle kalmayıp; devlet üzerinden de kendisine kültürel ve millî kimlikler biçmekte.

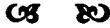
Dolayısıyla bu kendine özgü sekülerizm anlayışı, 'ileri' olanı kültürleştirirken, öteki ile olan farklılığa özcü bir nitelik de kazandırıyor. Oryantalizm denen hadisenin bu denli doğal olması başka nasıl mümkün olabilirdi? Böylece Aydınlanma'nın relativist temelini bugünlere taşıyan, bağınazlıklara esir düşmüş insanı özgürleştirip birey hâline getiren sekülerizm; milliyetçiliklerin ahlâk ürettiği reel dünyada bir anda bizatihi bağınazlaşabiliyor. Çünkü liberal ve seküler toplumlar, kendi ahlâkî bütünselliklerini oluşturmak için millî kimliğin taşıyıcısı olan ulus-devletin norm koyuculuğuna muhtaçlar. Diğer bir deyişle reel liberalizm, liberal tasavvurun ancak otoriter zihniyete yaslanarak sürdürülebileceğini kabul etmiş durumda.

Bu arka plân Batı toplumları kendi kültürel homojenliklerini sürdürdüğü sürece fazla göze çarpmadı. Batılılar kendi içlerinde gerçekten de insanlık için son derece önemli olan özgürleşme ve hak arama adımları geliştirdiler ve tüm dünyaya örnek oldular. Ancak yabancıların Batı dünyasına kalmak üzere gelip, üstelik kendi kültürlerini korumak istemeleri karşısında Batı sekülerizmi hızla otoriter zemine

kaydı. Bu yabancıların entegrasyonu istense de, 'entegrasyon'dan ne anlaşıldığıyla yüzleşilmedi. Sekülerizmin ve çağdaşlığın millileşip kültürleştiği bir ortamda, yabancı neye entegre olacaktı? Onun gerçekten entegre olması, Batılı toplumun millî karakterinin değişmesini ima etmeyecek miydi? Bu millî karakter değiştiği anda toplumu bir arada tutacak ahlâk nasıl üretilecekti?

Böylece liberal algılama açısından bizzat gerilik olan otoriter sekülerizm, bugün bir sığınma yeri hâline gelebiliyor. Kendisiyle yüzleşememenin sonucunda, iftihar edilen ilerici kimliğin reddedilmesi bile içlere sinebiliyor...

12.05.2006, Zaman

Polemiğin Cazibesi Üzerine

Etyen Mahçupyan

Okuyucuların bir bölümü gazeteyi bir tartışma platformu olarak daha keyifli buldukları için olacak, adımın geçtiği bazı yazılara niçin yanıt vermediğimi soruyorlar... İtiraf etmem gerek ki bu konuda okuyucunun bir bölümü benden çok daha titiz.

Buna karşılık Fuat Keyman'ın makalesi gibi ciddi katkılar yapan yazıları 'polemik' bağlamı dışında değerlendirmek ve tartışmayı zamana yaymak gerektiğini de dikkate almak lazım. Ancak diğer türdeki yazılara gelindiğinde bir seçimle karşı karşıya kalıyorsunuz: Polemiğe girmeli mi yoksa girmemeli mi? Polemiğin kendine has bir çekiciliği, hatta entelektüel açıdan bir 'şehveti' olduğu muhakkak. Kendini 'düşünen' ve toplumu etkileyen biri olarak algılayan insanlar, kendilerinden söz edildiğinde kamusal alana ait bir konuyla karşılaşmışçasına hemen yanıt verme ihtiyacı duyabiliyorlar. Ama gene de kimse, hakkında yazılan her şeye yanıt yetiştirme peşinde değil...

Dolayısıyla okuyucunun uyarısı karşısında benim karşımdaki soru 'yanıt verilecek' yazının nasıl seçildiği, hangi ölçütlerle bu seçimin yapıldığı...

Polemikler genellikle dört amaçla yapılır: Birincisi, sizi zikreden yazıyı kendi pozisyonunuzu açmak, yani 'siyaset' yapmak için bir fırsat olarak görmenizdir. Burada size olan atfı bir bahanedir, yapılmış olan değinmeyi gerçekte fazla önemsememiş olmanıza karşın önemsemiş gibi yaparak kendinizi anlatırsınız... İkincisi size gönderme yapan yazının muhtevası karşısında entelektüel açıdan tahrik olup, polemiği o konuyu derinleştirme ve farklı boyutlarıyla anlama çabanızın aracı olarak kullanmaktır... Üçüncüsü söz konusu yazının sizi gündemin içine taşıma potansiyelini değerlendirmek istemenizdir. Kendinizi dışarda kalmış, yeterince 'duyulmuyor' hissettiğiniz bir ortamda gelen polemik daveti, bir can simidi gibi sizi gündemin parçası kılarken aynı zamanda sizi 'muhatap' da kılar...

Yukarıdaki üç neden gelmiş geçmiş polemiklerin herhalde yüzde onunu oluşturur. Geri kalanın nedenini anlamak için ise dördüncü amaca bakmak gerekir: Polemikler genellikle sizi zikreden yazının sizi bir anlamda tehdit ettiğini hissettiğinizde ve yanıt vermediğiniz taktirde bir tür 'yanlış anlaşılma' tehlikesiyle karşı karşıya olduğunuza kanaat getirdiğinizde kaleme alınır. Öte yandan hakkınızdaki her yargı sizi az çok yanlış 'anlayacağına' göre, adınızın geçtiği her makalenin, eğer açıkça övgü değilse, bir tür tehdit içerdiğini göz ardı etmemek gerekir.

Bu durumda soru size atıfta bulunan yazının ve yazarın anlam ve değeri üzerine kilitlenir. Biriyle polemiğe girişmek o kişinin bir biçimde 'anamlı' ve/veya 'değerli' olmasını gerektirir. Anamlılık esas olarak polemiği kuşatan okuyucu kitlesinin merakı ve ilgisi ile bağlantılıdır. Bazen değerli olmayan yazılara da sırf bu nedenle cevap vermek isteyebilirsiniz. Değerlilik ise bir yandan yazının içerdiği akılla, yazının yüzeysellikten ne denli uzak durduğuyla ve en önemlisi yazarın entelektüel namusuyla ilişkilidir. Diğer bir deyişle karşıınızdaki makalenin entelektüel ve ahlâkî düzeyi son kertede onu

yanıtı hak eden veya hak etmeyen bir yazı hâline getirecektir. Polemiğe girmek üzere sınırdığınızda, karşınızdaki yazarda hem asgarî bir akıl hem de asgarî bir namus ve samimiyet arar, bunun üsluba da yansımalarını beklersiniz. Bunlar yoksa o yazı, insani zaatlarını düzensizlik içinde ifade ettiği ölçüde, kendisini bir dizi pozisyon kırıntısından ibaret kılar... İşte bu tür yazılara yanıt verilmez. Okuyucudan beklenen polemik izleyicisi olmanın verdiği 'şehvete' kapılmayıp, yanıtın verilmemesinin ardındaki anlamı kavramasıdır. O nedenle son dönerinde çıkan bazı yazı ve yazarlara niçin yanıt vermediğim de herhalde böylece aşikâr hâle gelmiş olmalıdır...

19.06.2006, Zaman

Demokratlık Tartışmasında Yapıcı Bir Adım

Etyen Mahçupyan

Bir süre önce Atilla Yayla ile sürdürdüğümüz liberallik/demokratlık tartışması pek de şaşırtıcı olmayan bir biçimde sözünü tüketti.

Çünkü bu iki yaklaşım tamamen farklı epistemolojilere oturdukları için, sadece dış dünyayı değil, birbirlerini de aynı düzlemde algılamazlar. Demokratlık liberaller için rejimin uygulamada ortaya çıkan bir niteliğidir. Kendilerine liberal-demokrat diyenler gerçekte bir siyasî düzenleme olarak demokratik seçim mekânizmasının savunucularıdır... Oysa demokratlar için demokratlık dış gerçekliği algılamada ve anlamada işlevsel olan zihniyetlerden biri. Liberallik ise farklı bir zihniyet olan relativizmin uzantısı olarak ortaya çıkmış, ardından otoriter zihniyetin etkisiyle törpülenmiş bir ideoloji... Diğer bir deyişle eğer hayali düzlemlere oturtursak, liberaller için demok-

rasi liberalizmin bir alt kategorisi iken; demokratlar için tam tersine liberallik demokratiğin anlamlı olduğu zihniyet düzleminin alt kategorilerinden biri. Dolayısıyla liberaller ile demokratlar arasında ‘yapıcı’ tartışmanın da bir sınırı var. Bu tür tartışmaların yararı iki tarafın uyuşması ya da anlaşması değil, aradaki farklılığın berraklaşarak izleyicilere daha geniş bir tercih ve düşünme şansı üretmesi. Öte yandan her iki bakışın da bir iç konuşmaya yönelerek kendini zenginleştirmesi, ileride daha doyurucu bir karşılaşmaya da zemin hazırlayabilir... Fuat Keyman’ın 28-29 Mayıs’ta Yorum sayfasında çıkan makalesi demokrasi açısından önemli bir açılandı. ‘Demokrasi’ kavramının içeriğini doldurmak üzere bir zihni arayışı ima eden ilk yazı, Yayla ile olan tartışmamız açısından iki aydınlatıcı gözlem içermektedir. Birinci olarak Keyman, liberallerin ‘birey’i evrensel ve felsefi bir kategori gibi alarak, tüm toplum ve siyasa önermelerini bu kavram etrafında meşrulaştırmaya çalıştıklarını ima etmekte. Oysa gene Keyman’a göre “... Unutmamamız gereken nokta bireyin evrensel ya da tarih dışı olmadığı, aksine zamansal ve mekânsal olarak tarihsel gelişmenin bir evresinde, belli bir mekânda ortaya çıktığıdır... O yüzden birey siyaset felsefesi içinde kullandığımız bir kavram değil, tarihsel ve söylemsel bir kurgudur.” Keyman, liberal ‘birey’ tanımının “farklılıkları dışlayıcı bir kod olarak” işlevselleşmesine de dikkatimizi çekmekte... Gerçekten de liberaller ile demokratlar arasındaki ana farklardan biri, değişimin hangi düzlemde algılandığı ve çözümlendiğidir. Liberaller için değişim bireyin isteklerinde ortaya çıkar; ama bu durum bireyin ‘özünü’ değişmez. Buna karşılık demokratlar için asıl değişim zihniyet dünyasında olup toplumları da aşan, kuralsız bir ‘dalgalanmayı’ ima eder. Dolayısıyla da birey, toplum, devlet vs. gibi kavramlar geniş anlamıyla konjonktürel dirler. Diğer bir deyişle bu kavramlara evrensellik atfederek insanlığın macerasını anlamamız mümkün olmadığı gibi, evrensel ‘doğru’luğa sahip bir düzen de temellendirilemez. Bu tespit bizi Keyman’ın ikinci gözlemine getiriyor: Demokratlar için çıkış noktası birey veya toplum değil, bunlar arasındaki ‘ilişkinin’ modalitesidir. Çünkü demokrasi tavrında ve yöntemde belirginleşir. Demokrasi hangi fikrin doğru olduğunu

Liberallik & Demokratlık Tartışması

söylemek değil, farklı fikirlerin olduğu bir ortamda doğruya ancak etkileşimi derinleştirerek ve 'samimi' kılarak ulaşılabilceğini kavramak ve bunu bir toplumsal karar mekânızmasına dönüştürmektir. Keyman'ın sözleriyle "Toplumsal sorunlara çözüm arama sürecinde demokratik olacaksak, demokratlığımızı birey üzerinden değil, farklılıklar arası ilişkinin demokratik temelde düzenlenmesi girişiminden çıkarmamız" gerekmektedir... Liberallerin bu fikirleri anlamayıp dahası çürütmüş olduklarını varsaymaları, bir anlamda niçin demokrat olmadıklarını da ortaya koyuyor...

17.07.2006, Zaman

Demokratlık: ‘Ötekini’ Kuşatan Etik

Etyen Mahçupyan

Liberalizm ile demokratiği karşı karşıya getiren tartışmaya anlamlı gözlem ve sorularla müdahil olan Fuat Keyman, makalesinin 29 Mayıs’ta yayımlanan ikinci bölümüne önemli bir tespitle başlamıştı.

“Eğer demokrasiyi sadece... ‘formel ve kurumsal temelde hareket eden bir siyasî rejim’ olarak görmüyorsak ve demokrasiye bir toplumda ‘devlet-toplum/birey ilişkilerinin haklar-özgürlükler-sorumluluklar ekseninde düzenlenmesi’ olarak da bakıyorsak...” diye başlayan bu cümle demokrat perspektifin farklılığını epeyce açıklıkla ortaya koyuyor. Çünkü liberalizmin kurumların birbirini sınırlamasına dayanan şekilci ve dengeci yaklaşımından farklı olarak, demokrat zihniyet toplumsal dinamiğin ürettiği talep ve tercihlerin kamusal alanda meşru bir karar mekânizması zemini bulmasını hedefler. Bunun anlamı toplumsal tercihlerin içeriğinin, karar mekânizmasının unsurlarını değiştirme gücüne ve meşruiyetine sahip olmasıdır.

Yeni hak ve sorumluluk anlayışları, muhtemel kararlardan etkilenecek insanları olası en geniş katılım modeli içinde söz konusu karar mekânizmasına dâhil ederken; bunun yöntemi de ancak kamusal alanda açık bir 'tartışma zemini üzerinde meşrulaşabilir.

Diğer bir 'deyişle liberalizm, demokratiğin ütöpik niteliği nedeniyle dünyamızın daha 'gerçekçi' bir zemine oturtulmasını ifade etmez. Meşruiyet açısından birbirinden yeterince uzak iki farklı zihniyet söz konusudur burada... Demokratiğin açısından meşruiyet formel kuralların kendini tekrarlaması değil, 'ötekileşen' vatandaşların doğal entegrasyon süreçleri içinde yer almalarıdır. Bu 'ötekileşmenin' gerçekte süreklilik taşıyan bir süreç olduğu ve aynı anda farklı bağlamlarda birçok 'öteki'nin üretildiğini de eklemekte yarar var. Diğer bir deyişle demokratiğin şu veya bu mağdurun haklarını sağlayan değil, bizatihi 'mağdurun' vatandaşlık hakkını toplumun geleceği bağlamında temellendiren bir bakıştır. Keyman haklı olarak bu yaklaşımın nasıl bir "kurumsal ve prosedürel süreç" içerisinde kurulacağını da sorgulamaktaydı. Çünkü bugün elimizde demokrat bir toplumu idame ettirecek yapısal sisteme ilişkin başarısı kanıtlanmış bütüncül bir model yok. Batı'da kuramsal ve pratik olarak bu yönde birçok arayış olmasına karşın, demokratiğin liberal sistemin kemikleşmiş, yerleşik düzenini kırması o kadar kolay olmayacak...

Ancak günümüzde var olan sistemin meşruiyet algısının sorunlu olduğu da ortada. 'Hukukun üstünlüğü' anlayışının da bu noktada yetersiz kaldığını vurgulamakta yarar var. Çünkü buradaki 'hukuk' evrensellikten güç alır gözüktense de, gerçekte liberalizmin üretmediği toplumsal etiğin yerine geçen ideolojik anlamda işlevsel bir öğe. Yani buradaki 'hukuk' liberalizmin 'üzerine' çıkamayan, onun açığını kapatan bir üst siyasa. Oysa dünyamızın ötekini kuşatan bir etik anlayışa ihtiyacı var... Ötekini 'evrensellik' adı altında güç ilişkilerine mahkûm eden veya cemaatine göre hiyerarşi içine oturtan bir etik bakışla, günümüzün toplumsal meselelerini çözmek mümkün değil.

Modernitenin tıkanıdığı noktalardaki tüm tartışmaların etik bir mesele olarak ortaya çıkması ise şaşırtıcı olmamalı. Çünkü nasıl bazı

lkelerdeki ‘demokrasi açığından’ söz edebiliyorsak, liberal sistemin de bir bütün olarak ‘etik açığı’ var. Post modern dünyanın dini yeniden keşfetmesinin nedenlerinden biri de muhakkak ki liberalizmin bu zaafıydı. Ancak eğer etik değerleri dinlerin, yani kaçınılmaz olarak ‘teki’ni tanımlayan ve sabitleştiren yaklaşımların dışında araya-caksak, demokratlıktan başka tutarlı bir yolumuz yok.. Çünkü hak-özgürlük-sorumluluk üçlemesinin toplumsal meşruiyete uzanan, idame ettirilebilir bir sistematiğe oturması, ancak tüm kamusal alanın ve karar mekânizmasının etik bir temele dayanmasıyla mümkün olabilir.

21.07.2006, Zaman

Liberallik Demokratlık Tartışması

Çağımızda liberalizm artık ölmüş müdür? Demokrasinin kendinden menkul herhangi bir değeri var mıdır? Her zaman ve mekanda geçerli, çerçeve değerler var mıdır? Yoksa post-modernitenin ilanı kaçınılmaz mıdır? Bireysel tercihin, özel alanın sınırları nerede başlar, nerede biter? Bütün toplumsal meseleler demokratik yönetim sistemlerinde katılımı ve uzlaşmayla mı çözümlenmelidir?

Türkiye'nin otokratik siyasî sisteminde demokratik bir siyasal hayat düşleyenlerle totaliter zihniyetliler arasında sıkı ve keskin bir çizgi var. Ama bu cepheleşmenin dışında, zaman zaman özgürlük üzerine daha ince bir tartışmanın filizlenip, geliştiğini görebiliyoruz. Aynı cephede fikrî mücadelelerini yürüten, Türkiye'nin önde gelen iki yazarı Atilla Yayla ve Etyen Mahçupyan, demokratlık-liberallik ve modernite-post-modernite çizgisi üzerinde önemli bir tartışmayı başlattılar. Liberte Yayınevi, Türkiye'nin çorak fikir hayatına bir katkı olması umuduyla, bu tartışmayı okuyucuların beğenisine sunuyor.

Atilla Yayla Etyen Mahçupyan

ISBN 978-975-6201-26-8

9789756201268

LiBeRtE